

**Van HERENDIENSTEN,
JAARKEUREN en MISSIES:
documenten uit zes eeuwen
geschiedenis van de Riemster
kerkdorpen**

Een samenwerking van:

RIJKSARCHIEF HASSELT
GEMEENTEBESTUUR RIEMST
GESCHIED- en OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP RIEMST

Tentoonstelling

Uitvoering: de leden van de GOGRI Adviesraad

Catalogus

Redactie: Rombout Nijssen

Vormgeving en verantwoordelijk uitgever:

Ludo Melard, Oude Steenstraat 12, 3770 Millen

Kaft

Voorzijde: geschreven stamboom van de families “Elderen” en “
Eynatten”, 16de en 17de eeuw

Keerzijde: kleurreproductie van de oude kaart van Millen van 1849,
reductie van de kadastraleplans in kleur

Al de afgebeelde documenten worden in het Rijksarchief te Hasselt
bewaard.

GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP RIEMST,
extranummer, jaargang 6, november 2009

**Van HERENDIENSTEN,
JAARKEUREN en MISSIËS:
documenten uit zes eeuwen
geschiedenis van de Riemster
kerkdorpen**

**Tentoonstelling bij de opening van het RIEMSTER
ARCHIEF- en DOCUMENTATIECENTRUM
PIET PEUMANS**

**Tekst: Rombout Nijssen
Foto's: Annemie America**

Riemst, 2009

Voorwoord

Wil je het heden begrijpen dan moet je het verleden kennen. Het is een clichématige uitspraak die vaak gebruikt wordt wanneer men het over geschiedenis heeft. Zoals de meeste clichés bevat ook deze uitdrukking echter een grond van waarheid.

Geschiedenis geeft inzicht in het heden. Ze helpt ons gebruiken, de staatsstructuur, onze levens- en denkwijze, ... beter te begrijpen. Hierdoor kweekt men een historisch besef. Men leert wat de rol is van het plaatsvinden van allerlei gebeurtenissen in de cultuur van mensen en hoe deze gebeurtenissen de hedendaagse maatschappij mee hebben gevormd.

Onze geschiedenis bepaalt dus voor een deel wie we zijn en door ze te kennen begrijpen we onszelf en onze samenleving beter. Hierdoor leren we, op een kritische wijze, een mening te vormen over verschillende onderwerpen en dit draagt bij aan de ontwikkeling van ons menszijn.

Ik ben dan ook erg blij met de opening van het RADOC – Piet Peumans, het Riemster archief- en documentatiecentrum. Het centrum is het resultaat van een samenwerking tussen GOGRI, het geschied- en oudheidkundig genootschap Riemst, en het gemeentebestuur van Riemst.

Het grootste gedeelte van het archief bestaat uit stukken die werden geschonken door de familie van de heer Piet Peumans. Langs deze weg wil ik de familie Peumans dan ook hartelijk bedanken voor deze fantastische gift.

Naast de familie Peumans waren er nog een aantal andere schenkers, die tevens een oprecht woord van dank verdienen. Tevens worden ook de boeken en documenten die GOGRI doorheen de jaren heeft aangekocht, opgeslagen in het RADOC.

Tenslotte werd ook het archief van de gemeente van voor de fusie in 1977 toevertrouwd aan het documentatiecentrum. De bedoeling is uiteraard dat het centrum in de toekomst steeds zal worden aangevuld met nieuwe stukken.

Ik ben er zeker van dat de schat aan informatie die in het RADOC – Piet Peumans aanwezig is, voor ieder wat wils bevat en bijgevolg een verrijking betekent voor onze gemeenschap. Ik wens u allen veel plezier bij het grasduinen in de Riemstse geschiedenis.

Mark Vos
burgemeester

Inleiding

Archieven zitten vaak vol wijsheid

Wie vandaag “iets” wil weten googelt. Je voert een woord in en virtueel ontvang je alle info die denkbaar is over het onderwerp. Veel overbodige info zit er vaak ook bij. Niet altijd wat je nodig hebt, noch minder wat je zou willen lezen.

De tentoonstelling die dankzij de samenwerking tussen het geschied- en oudheidkundig genootschap Riemst, het gemeentebestuur Riemst en het rijksarchief te Hasselt in de persoon van Rombout Nijssen wordt georganiseerd is in dubbel opzicht een primeur: Voor de eerste keer worden 6 eeuwen geschiedenis van onze dorpen in een tentoonstelling onder gebracht, (behalve misschien het boek over de geschiedenis van Riemst uitgegeven door de gemeente Riemst) en voor de eerste keer komen zeer oude stukken uit het archief terug naar de dorpen.

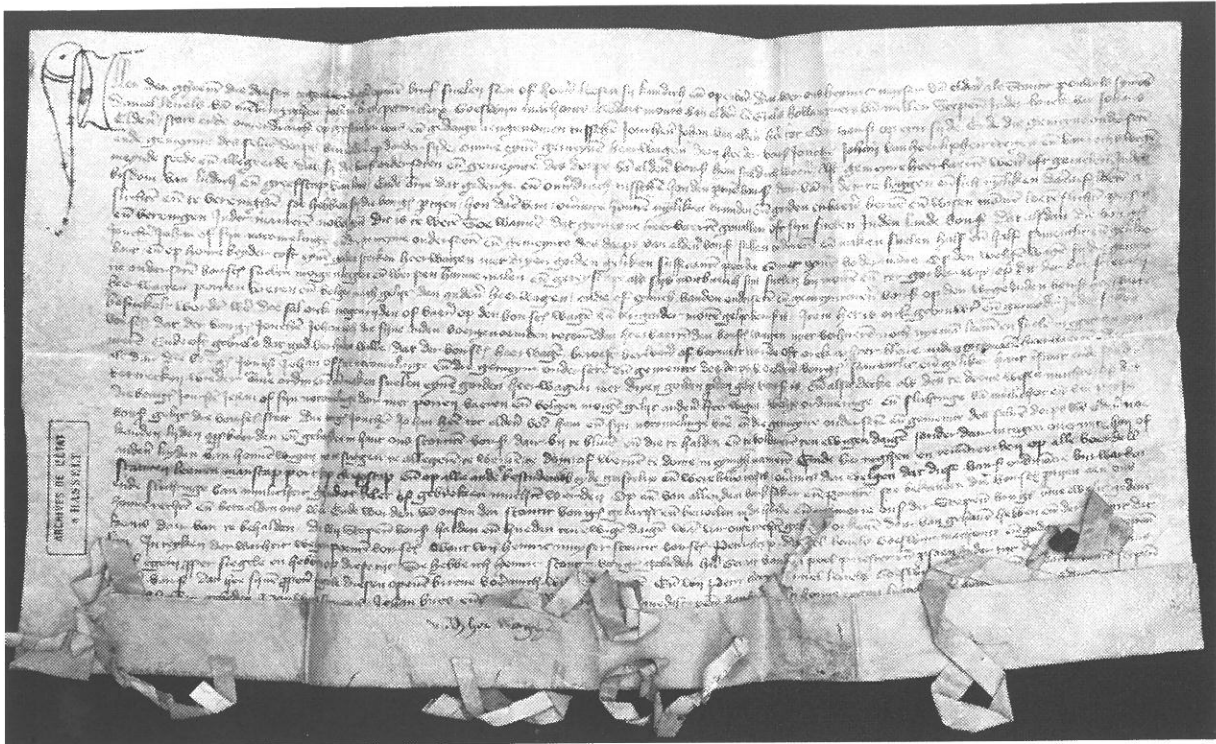
Met googlen kan je ze hopelijk niet vinden. Door hier kennis te maken met een stuk geschiedenis van onze (verre) voorouders kan je in het “echt” kennis maken met herendiensten, jaarkeuren en missies. Maar ook kennis maken met stukken archief die iets vertellen over de wijze van leven en organiseren van onze voorouders: vaak complexloos en gewoon logisch.

Als zoon van Piet Peumans doet dit nog “specialer” aan. Vader Piet Peumans heeft hoeveel van deze stukken archief geraadpleegd, overgeschreven (in vaak onleesbare teksten!) en gekopieerd. Met andere woorden voor ons was dit de “normaalste” zaak van de wereld om stukken archief van honderden jaren oud met een vergrootglas en engelengeduld zien bestuderen door vader Peumans. Ongetwijfelt zijn er in, de tentoonstelling stukken die hij ook geraadpleegd heeft.

Veel dank en waardering voor het werk van GOGRI, de gemeente Riemst die een aantal faciliteiten ter beschikking stelt en het Rijksarchief Hasselt. En nog meer dank voor de organisatie van deze tentoonstelling: de boekerijbezoeker mag weten dat onze voorouders ook letters moesten schrijven om te communiceren.

Jan Peumans
Voorzitter Vlaams Parlement
Schepen bevoegd voor Heemkunde

Overeenkomst tussen de heer van Genoelselderen en de inwoners van de heerlijkheid, over herendiensten, 13 november 1431.

Allen den gheenen die diesen tegenwordighen openen brief suelen sien of hoeren lesen zij kundich ende openbaer dar voer ons Heynric Myster van Elderen als scoutet, Pouwels Symons, Daniel Levels van Membrugghen, Johan Bues, Peter Clerx, Gieswyn Machonts, Godart Monts van Elderen en Gielis Hollanguers van Millen, scepenen inder bancke van Johans Elderen, stote ende onverdraich opgestanden was ende gedenge aengenomen tusschen joncheren Johan van Elderen, heere tot Elderen voirscreven op eyn sijde, ende dien gemeyne onderseten ende gemeynte des selven dorps van Elderen op dander sijde, omme eynen gemeynen heerwagen dien hee der voirscreven joncker Johan van heerlicheitwegen ende van rechswegen meynde, seede ende allegerde dat sij die voirscreven onderseten ende gemeynte des dorps van Elderen voirscreven hem sculdich weeren, alst gemeyne heervaerten voeren oft gevielen inden bisdom van Ludich ende greefscap van Lone. Ende omme dat gedenge ende onverdrach tusschen hon den partijen voirscreven dair van neder te leggen ende sich mynliken daeraef loeten te slichten ende te verenighen, soe hebben sij die voirgescreven partijen hon daer van overmits honnen mynliken vinden ende goide ervaeren [...] ende wisen mannen loeten slichten, peijsen ende verenigen inder manieren navolgend. Dit is te weten soe wanneer dat gemeyne heervaerten gevallen oft sijn suelen inden lande voirscreven, dat alsdan die voirgescreven joncker Johan of sijn nacomelinge ende die gemeyne onderseeten ende gemeynte des dorps van Elderen voirscreven stellen, ordineren ende maken suelen half ende half samentlic ende geliker bant, ende op honre beyder cost, eynen goiden sterken heerwagen met dryen goiden geliken sufficanten peerden ende met eynen vodermanne, op den welgen wagen sij die gemeyne onderseten voirscreven suelen moigen leggen ende werpen honne malen ende gereyscap als sijs noitvuerich sijn

sullen by moiten ende ter goider wijs op dat der voirscreeven heerwagen porren, vaeren ende volgen mach gelijc den anderen heerwagen, ende of eynich vanden onsetsen ende gemeynteneren voirscreven op den wege in den voirscreven beervarten besueckelt worden were, dee sal oick moigen in den of vaeren op den voirscreven wagen ende ter goider moiten gelijc voirscreven is. Item het is oick gevinuert ende gereedt inder saken voirscreven dat der voirgescreven joncker Johan noch die sijne inden voergenoemden tocomenden beervaerten den voirscreven wagen nyet verhueren noch nyeman leenen en suelen in gemeyne manieren. Ende oft gevele, dat God verbuden wille, dat der voirscreven heerwagen beroeft, verloeren of vernielt worde, oft oick achter bleve inden [...] ende beervaerten, dat als dan die voirgescreven joncker Johan of sine nocomelinge ende die gemeyne onderseten ende gemeente des dorps van Elderen voirgescreven samentlic ende geliker kant terstont ende sonder vertrecken wieder omme ordineren ende maken suelen eynen goiden heerwagen met dryen goiden perden gelyc voirscreven is, ende also decke als des te doene wesen muchte, op dat die voirgescreven jonckere Johan of sijn nacomelinge dair met ponen, vaeren ende volgen moigen gelyc anderen heerwagen, welge ordineringe ende slichtinge van minlicheit ende van peyse voirscreven gelijc die voirscreven steit, die voirgescreven jonckere Johan heere tot Elderen voer hem ende sijn nacomelinge voere, ende die gemeyne onderseten ende gemeente des selven dorps van Elderen nae kanden hyden, approbeerden ende geloefden in hant ons scouteten voirscreven, daer bij te bliven ende die te halden ende te volvueren ten ewigen daigen sonder dair in tegen overmits hen of anderen luyden van honnen wegen yet te seggen, te allegeren, te wernen, te doin, of wernen te doine, in eynigh manieren. Ende verteghen en renuncieerden op alle voerdell, statuten, leenen, manscap, portscap, clerxscap ende op alle andere besudenis beyde geistelix ende wereltlix rechts, overmits den welgen dat diese voirscreven ordinancie, vurwarden ende slichtinge van minlicheit gebindert, belet of gebroken muchten werden op ende van allen den voirscreven saken ende poenten, soe bekanden die voirscreven partijen aen ons honne rechten ende betaelden ons wale. Ende worden van onsen den scoutet voirgescreven gelacht ende bevoelen in die hoide ende memorie ons der scepenen voirgescreven omme ewelic gedenckenis dair van te behalden, die wy scepenen voirscreven halden ende bueden ten ewigen daigen, want wir onse rechten gebeiten orkenne dair van gebauen hebben ende der scoutet dat sijn. In teyken der warheit welger poenten voirscreven want wij Henric Muyster scoutet voirscreven, Peter Clerx, Daniel Levels, Goeswyn Machontz ende Godart Monts, scepenen voirscreven egein proper siegele en hebben op diese tijt, soe hebbe ich Henric scoutet voirgescreven gebeden heren Gerart vanden Poel, priester ende persoen inder tijt der kerken van Johans Elderen voirscreven, dat hee sijnen properen siegele diesen openen brieve voer mich wille aenhangen, ende wij Peter Clerx, Daniel Levels, Goeswyn Machontz ende Godart Monts, scepenen voirgescreven, hebben gebeden Pouwels Symons, Johan Bues ende Gielis Hollanguers onsen medescepenen voirscreven dat sij honne eygen siegele voer hen ende voer ons diesen openen brieve willen aenhangen. Ende ich heren Gerart vanden Poel, priester voirscreven, ter beden Henric Muysters des scouteten voirscreven omme gebreeck syns eygen siegels voer hem. Ende wij Pouwels Symons, Johan Vues ende Gielis Hollanguers scepenen voirgescreven omme beden wille Peter Clerx, Daniel Levels, Goeswyn Machonts ende Godart Monts onsen medscepenen ende gesellen der banck voirscreven, hebben voer hon ende voer ons onse propere siegele diesen tegenwordighen openen brieve doen aenhanghen ten eerntstige versueke der partijen voirgescreven. Gegeven ende aldus gesciet int joere der zeligher gebort ons lieven heren Jhesu Christi dusent vierhondert ende eynendertich des derteenden daichs der moendt die men heydt int latijn november.

Als leenman van de bisschop van Luik, die ook graaf van Loon was, was de heer van Elderen verplicht om wanneer zijn vorst hem ten strijde riep, of *ter beervaart*, zich gewapend en klaar voor de strijd bij het leger van de bisschop te voegen. Het feit dat hij de heerlijkheid Elderen in leen hield van de bisschop, verplichtte hem daartoe. Zijn leen, de heerlijkheid dus, moest hem volgens

de opvattingen van die tijd dan ook de mogelijkheid bieden zich op die manier bij het leger van zijn leenheer aan te sluiten. Eén van de dingen die een gewapende ridder nodig had, was een wagen, een *heerwagen* dus, die geladen kon worden met proviand, tenten, wapens, kookgerij en andere dingen die op een veldtocht noodzakelijk waren. Drie paarden waren nodig om de zwaar geladen heerwagen van de heer van Elderen over en door de modderwegen te verplaatsen. Om hem in zijn harnas te helpen beschikte de heer wellicht over een knecht of schildknaap, en daarnaast vergezelde hem nog een beperkte groep strijders en helpers uit zijn heerlijkheid.

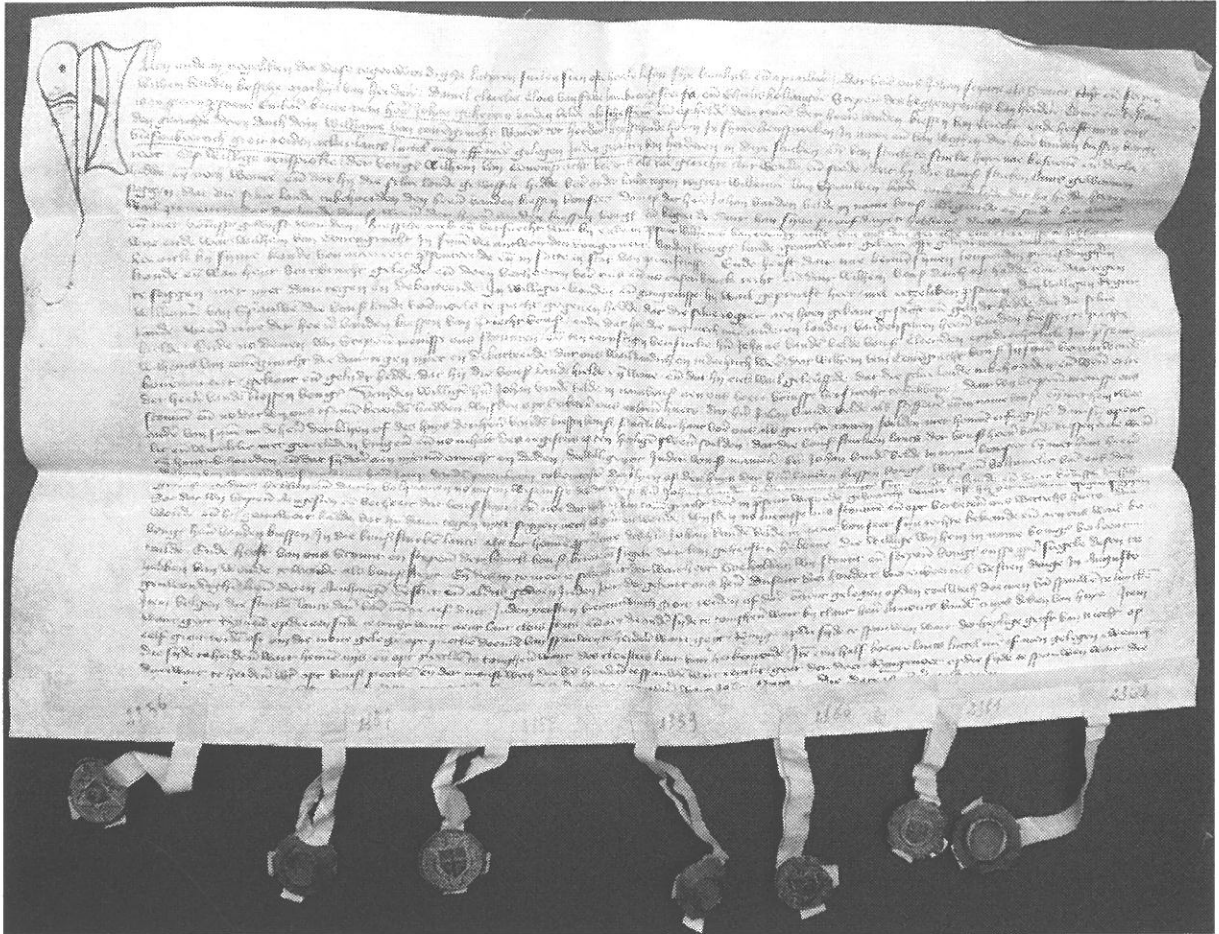
Nu was er omtrent de jaarwisseling 1430-1431 onenigheid ontstaan tussen heer Johan van Elderen en de inwoners van Genoelselderen over de vraag wie voor die heerwagen moest zorgen, en wie er voor moest betalen. Eén en ander had al tot een rechtszaak geleid, maar om niet in onnodige kosten te komen hadden beide partijen de zaak voorgelegd aan *goide ervaeren ende wisen mannen* en zich geëngageerd om hun beslissing te aanvaarden, de discussie te sluiten, en zich te *peijsen ende verenigen*.

Wijze mannen waren het, inderdaad. Zij oordeelden dat de heer en zijn onderdanen de heerwagen *maken suelen half ende half samentlic ende geliker hant, ende op honre beyder cost*. Bovendien moest het een sterke heerwagen zijn, voorzien van drie sterke paarden en een voerman. Een wagen dus waarmee de heer zijn strijdmakkers onder ogen durfde komen, en anderzijds mochten ook de onderdanen die mee optrokken er gebruik van maken om er hun *maken ende gereyscap* op te laten vervoeren. Ook wie op de heervaart gewond raakte mocht van de wagen gebruik maken om voort te reizen.

Ter meerdere zekerheid werd de minnelijke schikking door de schout en schepenen van Genoelselderen op schrift gesteld en bezegeld. Die bezegeling had nog veel voeten in de aarde, omdat sommige betrokkenen wel een eigen zegel – een *propere siegel* – hadden en andere niet. Regels lang wordt dat uit de doeken gedaan. Helaas zijn er van die zegels nu alleen nog vier lege zegelstaarten over.

Archief van de heren van Genoelselderen, nr. 15.

Oorkonde van de schepenen van Herderen, waarin zij verslag doen van de beslechting van een geschil over het bezit van landerijen, 16 augustus 1444.

Allen ende in yegelicken die dese tegenwoordighe litteren suelen sien ofte hoeren lesen sijn kenlyck ende openbaer dat voer ons Johan Schats als scouet tertijt ende scepen, Wilhem vanden Bossche, Mathys van Herderen, Daniel Clercks, Clois Van Falle, Lambrecht Scerfs ende Ghielis Hollangoere, scepenen des boghen gerichs van Herderen, comen ende bestaen is in properen persoene eirbaere man heren Johan geheyten vanden Velde als scheffener ende ophelder der renten der heeren vanden Biessen van Triecht ende heeft mits ons den gerichte doen daich dain Wilhame van Conengracht wonende tot Herderen, heysschende hoem in synre aensproeken, in name ende van wegben der heren vanden Biessen vorgescreven viefenveertich groit roiden ackerlants luttel men off meere, gelegen inden Gebilten van Herderen in drye stucken ende van stucke te stucke hyr nae bescreven ende declareert. Op willige aensproke der voirescreven Wilhem van Conengracht voer ons als voer gerichte antwoirde ende seede dat hij die voirescreven stucken lants gewonnen bedde ende noch wonne, ende dat hij die selve lande gewisselt hedde voer ander lande tegen Rogier Willemiere van Spauwen, kande oick ende hyde dat hij hedde hoeren seggen dat die selve lande

tubehoerden den heeren vanden Biessen voirseet, dair op dat heren Johan vanden Velde in name voirscreven allegerde ende soede hee woelde wail prueven dat die lande voirscreven weeren der heeren vanden Biessen voirgescreven, ende begeerde dair van syne pruefdange te hebbene, die wellige hem no menisse ende met vonnisse gewyst woirden, hiessche oick ende versueckt dair bij ende in present Wilhems van Conengracht van ons den gericht eyn clerenisse te hebben wye ende wat Wilhem van Conengracht in synen verantwoirden voirgeruert, vanden voirgescreven lande geantwort, gekant oft gelydt hedde, dewelk clerenisse hee oick bij synre konde presenteerde ende in facte in stat van pruefenisse. Ende heeft dair nae bennen synen loupenden pruefdaighen konde ende wairbeyt vortbracht, geleydt ende doen verhoeren voere ons ende no onser banck recht, ende dair Wilhem voirscreven daich op hadde omme dair tegen te seggen, mer nyet dair tegen en debatteerde. In williger konden ende getugenisse bij wael geprueft heet, met eetzeliken personen den willigen Rogiers Willemien van Spauwen die voirscreven lande voermaels te pacht gegeven hedde, dat die selve Rogier aen hoen gekant, gesacht ende gelydt hedde dat die selve lande weeren erve der heeren vanden Biessen van Triecht voirscreven, ende dat hee die met noch meere anderen landen vanden selven heeren vanden Biessen te pachte hielde. Ende na denen wij scepenen menisse ons scoutiten ende ten ernstigen versueke heren Johans vanden Vedle voirscreven cleerden eyndrechtelick int present Wilhems van Conengracht die dair tegen nyet en debatteerde dat ons wail kundich en indechtich weere dat Wilhem van Conengracht voirscreven in synen verantwoirden gekant ende gelydt hedde dat hij die voirscreven lande hielde ende wonne, ende dat hij oick wail geleuffde dat die selve lande tubehoerden ende weren erve der heeren vande Biessen voirgescreven, vanden willigen heren Johan vanden Velde in name voirscreven aen ons voert vonnisse versuecht te hebbene, dair wij scepenen menisse ons scoutiten ende no dat wij ons tsamen beroiden hadden, wijsden opt verbeteren ons en baeren huets dat heren Johan vanden Velde als sceffener ende in name voirscreven ende met hem twee anderen van synen medeheren der blyen of des huys der heeren vanden Biessen voirscreven samentliker bant voer ons als gericht comen soelden, met honnen erfregister dair sij apentlic ende werelclik met gerekden vingeren ende no inhalt des registers ap ten heyligen sweren soelden, dat die voirscreven stucken lants der voirscreven heeren vanden Biessen erve weren ende hon tubehoerden, ende dat sy daer aen nyeman onrecht en deden, den willigen eyt inder voirscreven manieren heren Johan vanden Velde in name voirseet ende met hem heeren Wilhem van Chierenen huyscomedeur, heren Jacop vanden Peerboem calrenmeyster der blyen of den huys der heeren vanden Biessen voirgescreven, wael ende volcomelic voere ons den gericht gedaen hebbene, ende dair in volquamen no onsen wisenisse des die voirscreven heren Johan vanden Velden in name voirgescreven syn recht bekande ende vaert vonnisse hiessche soe dat wij scepenen aengesien ende verhoert dat voirscreven steyt, ende noe dat Wilhem van Conengracht daer in present wesende gevraecht waert oft hij yet meer dair tegen seggen woude, ende hij geantwort hadde dat hij dair tegen nyet seggen noch allegeren en woude, wysden no menisse ons scoutiten ende opt verbeteren ons wettichs huets, die voirgescreven heren vanden Biessen in die voirscreven stucken lants als tot honnen properen erve, des heren Johan vanden Velde in name voirseet syn rechte bekande ende aen ons wael betailde, Ende heeft van ons scoutit en scepenen der banck voirscreven brieve ende siegele dair van gebeyst te hebbene, die willige wij hem in name voirgescreven verleent hebben van woirde te woirde als voirscreven steijt ende desen te meere sekerheit der wairbeyt, soe hebben wij scoutit ende scepenen voirgescreven onsse propere siegele desen tegenwoirdighen brieven doen aenhangen. Gesciet ende aldus gedoen inden joer der geboirt ons heren dusent vierhondert vierenveertich, sestien daige in augusti.

Item volgen die stucken lants daer voer mentie aef duet: inden yersten vierentwintich groit roiden of daer omtrent, gelegen op den Coelwech doe men van Spauwen te Luyckewairt geyt, reynende op die een syde te Tricht wairt aent lant Clois Stats ende aen die andere syde te Tongheren wart bij tlant heren Arnouts vanden Cruys, deken van Huye, item eelf groit roiden oft om die moite gelegen opt Peetken doemen van Spauwen te Herderen wairt geyt, reynengoet op die syde te Spauwen wart der heylige geyst van Tricht, op die syde te Herderen wart Hermen Nijs ende opt Peetken te Tongheren wairt des cloesters lant van Herkenroide, item eyn half boenre lants luttel meer of

men, gelegen ewenich daelwart te Herderen wert opt voirscreven Peetken ende der monsterwech dee van Herderen te Spauwen wart reycket, geyt der doer, reyngenoet op die syde te Spauwen wart die guen van Herke, op die syde te Herderen wart Moes Vorsters ende boeven choet te Tongheren wart Johan Stats. Die date is boeven gescreven.

In deze oorkonde doen de schepenen van Herderen gedetailleerd uit de doeken hoe zij gevat werden door een verzoek van Johan vanden Velde, de *scheffener*, één van de medewerkers van de balije Nieuwe Biesen in Maastricht van de Duitse Orde. Vanden Velde, die beweerde dat de landerijen tot het patrimonium van Nieuwen Biesen behoorden, verschilde van mening met Willem van Conengracht van Herderen, die beweerde dat de landerijen hem toebehoorden. Conengracht gaf aan dat hij ze had verworven ingevolge een ruil van gronden met Rogier Willemiere van Spouwen, maar hij gaf ook aan dat hij had horen zeggen dat die goederen aan Nieuwen Biesen toebehoorden. Op verzoek van Vanden Velde verleenden de schepenen hem toelating om het bewijs van zijn stelling te leveren. Vanden Velde deed dat door Rogier Willemiere ten overstaan van de schepenen te laten getuigen dat hij die landerijen vroeger van Nieuwen Biesen pachtte. Vervolgens kreeg Conengracht de gelegenheid om *dair tegen te seggen*, maar die zag daar van af.

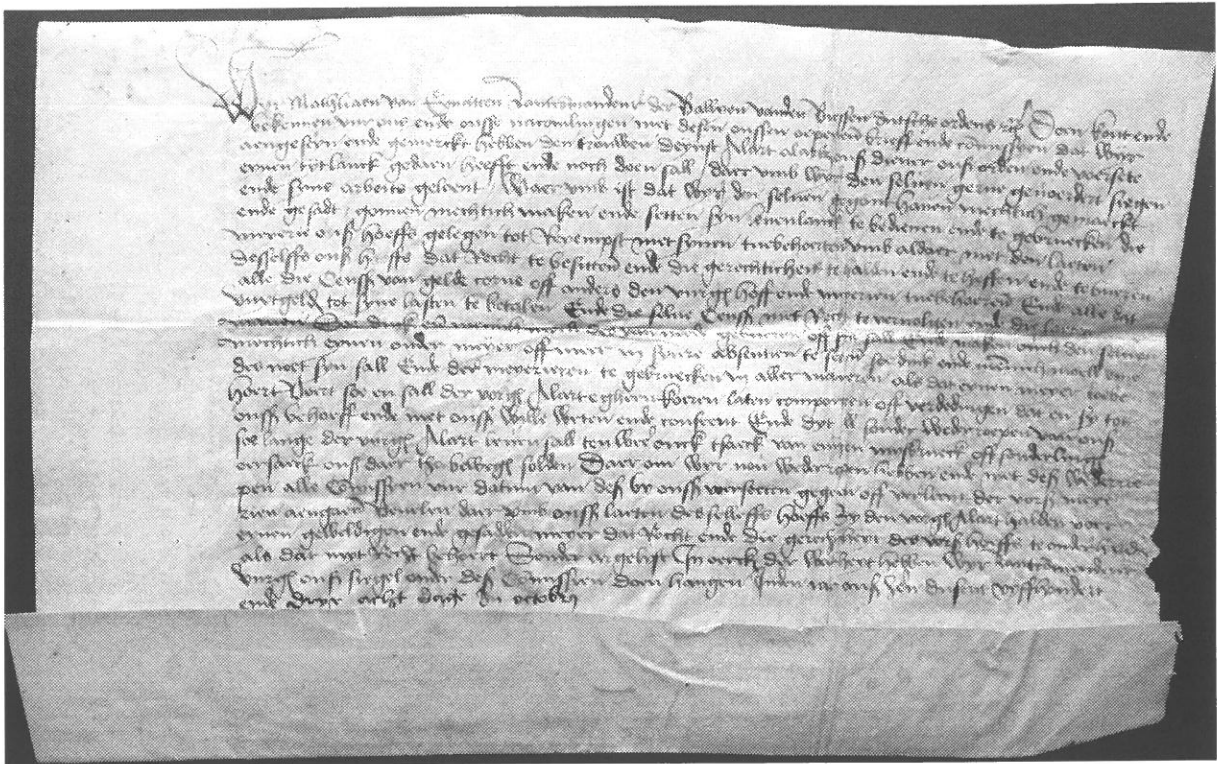
Tot meerdere zekerheid verzochten de schepenen Johan vanden Velde hen het register met de bezittingen van Nieuwe Biesen te tonen, en samen met *twee andere heren vanden Biessen samentliker hant voer ons gericht met gereckden vingeren* te zweren dat de inhoud daarvan juist was, en dat zij daardoor niemand onrecht deden. De heren *vanden Biesen* namen de zaak ernstig, want niemand minder dan de commandeur zelf, en keldermeester Jacop vanden Peerboem, boden zich aan om onder eed te verklaren dat de goederen hen toebehoorden. Toen Willem Conengracht ook daar niets tegen in bracht, achtten de schepenen van Herderen het bewijs geleverd, en wezen zij het bezit aan de balije Biesen toe.

Op zijn vraag leverden de schepenen deze oorkonde af aan de scheffener: een perkamenten blad, voorzien van de persoonlijke zegels van de schout en de schepenbank van Herderen. Wellicht is de oorkonde daarna veilig opgeborgen in het archief van Nieuwe Biesen. De zegels van de schepenen van Herderen bleven alleszins bijzonder goed bewaard. Ook daarom is dit stuk uniek.

Zegels van Johan Scats, Willem van de Bossche, Mathijs van Herderen, Daniel Clerx, Nicolaes van Valle, Lambrecht Scerfs en van Gillis Hollangoer.

Oorkonden van Alden Biesen, nr. 365.

Aanstellingsakte voor Alart Alartzons, tot meier in het cijnshof van Alden Biesen in Riemst, 8 oktober 1503.

Wyr Mathliaen van Eijnatten, lantcommandeur der ballyen vanden Biessen Dutschs ordens etc. doen kont ende bekennen vur ons ende onsse nacomelingen met desen onssen oepenen brieff ende commissyen dat Wijer aengeseyn ende gemercket hebben den trouwen deijnst Alart Alartzons, diener ons orden ende voersete eynen tijt lanck gedaen heeft ende noch doen sall, daer umme wij den selven gerne gevoerdert siegen ende sijne arbeids geloent. Waer umme ist dat wy den selven gegont haven, mechtich gemaectt ende gesadt, gonnen, mechtich maken ende setten syn leven lanck te bedienen ende te gebruecken die meijerie ons hoeffs gelegen tot Reyempst met synen tuebehoerten umme aldaer met den laten desselffs ons hoeffs dat recht te besitten ende die gerechticheit te halden ende te heffen ende te vueren alle die censs van gelde, corne off anders den vurgescreven hoff ende meijerien tuebehoerende, ende alle dat mytgeld tot syne lasten te betalen ende die selve censs met recht te vervolgen ende die laeten maenen soe dick ende menichmoell des van noede gebueren off syn sall, ende maken ouch den selven mechtich eynen onder meijer off meer in synre absentien te setten soe duck ende mennichmoell des moet syn sall ende der meyerieren te gebruecken in aller manieren als dat eynen meyer toebehoert. Voert soe en sall der vorgescreven Alart egheen koeren laten componeren off verdedingen dat en sy tot onss behoeffende met onss wille, weten ende conseent, ende dyt all sonder werderroepen

van onss, soe lange der vursescreven Alart leven sall, ten weere auck tsaeck van enijgen mysbrueck off sonderlingen oersaeck ons daer tho bewegende solden. Daer om wyr nou wederroepen hebben ende met des wederroepen alle commissyen vur datum van desen by onssen voerseeten gegeven off verleent der voorscreven meyerien aengaende. Bevelen daer umme onssen laeten des selleffs boeffs sy den vursescreven Alart halden voer eynen geweldigen ende gesadden Meyer, dat recht ende die gerechticheijt des vorsecreven boeffs te onderbalden als dat myt recht behoert sonder argelist. In oerckonde der waerheyt hebben wyr lantcommendeur vursescreven onssen seigel onder desen commissien doen hangen, inden iaer onssen heren dusent vyffhondert ende drye, acht dage in octobre.

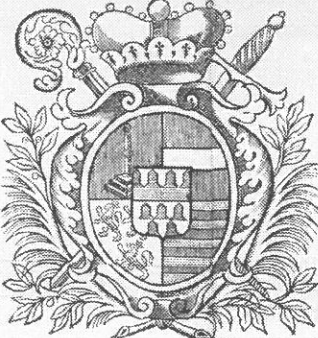
In de late middeleeuwen, de periode van de dertiende en veertiende eeuw, gaven bezitters van grote landerijen delen daarvan in cijns uit. Zij gaven gronden in gebruik aan mensen die minder bezittingen hadden, en die die grond graag zouden bewerken. In ruil betaalde de gebruiker van de grond aan de bezitter jaarlijks een cijns. Zo een cijnsvereenkomst bleef eeuwig geldig. Cijnsgrond was erfelijk en men kon hem ook verkopen. Erfenissen of verkopen, of andere overeenkomsten met betrekking tot cijnsgoederen, moesten geregistreerd worden in de registers van de heer van het cijnshof, zodat hij het overzicht bleef houden van wie nu precies de landerijen die hij of zijn voorvader in cijns had uitgegeven, in gebruik had. Die gebruiker moest immers de cijns betalen.

Heren hielden de administratie van hun cijnshof meestal niet zelf bij. Daar hadden zij een rentmeester voor. Die werd meier genoemd als het over cijnzen ging. In zijn administratie werd hij als dat nodig was geholpen door een aantal laten. Samen vormden zij een cijnshof.

Met deze oorkonde stelde de landcommandeur van Alden Biesen in 1503 Alart Alartzons aan tot meier in het laathof dat de landcommanderij in Riemst bezat. Luidens de woorden van de landcommandeur kreeg Alart die post als een beloning. Hij had hem en zijn voorgangers immers al vele jaren *trouwen deijnst* geleverd. Alart moest er over waken dat jaarlijks alle cijnzen geïnd werden, en indien nodig langs gerechtelijke weg optreden tegen wanbetalers. De tekst heeft het ook over de *koeren* die hij moest innen. Een keur was het recht van de heer op het beste dier uit de stal van de cijnsplichtige, telkens wanneer een cijnsgoed van bezitter wisselde. In de praktijk liet men die keuren in geld betalen. Het bedrag dat betaald moest worden was wel afhankelijk van de waarde van het mooiste dier in de stal van de cijnsplichtige.

Oorkonden van Alden Biesen, nr. 501

Overlijdensbericht van Joannes Ludovicus van Elderen, bisschop en prins van Luik en heer van Genoelselderen, 1 februari 1694 .

Deo & Patriæ.

IN OBITUM
 CELSISSIMI ET REVERENDISSIMI PRINCIPIS DOMINI,
D. JOANNIS LUDOVICI,
 EPISCOPI ET PRINCIPIS LEODIENSIS,
 DUCIS BULLONIENSIS, MARCHIONIS FRANCHIMONTENSIS,
 COMITIS LOSSENSIS, HORNENSIS, &c.

Justus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Sap. 4. v. 7.

PRIMA FEBRVARII OBIT QVASI SVBITO
 IOANNES LVDOVICVS ANTISTES EBVRO.

VIXit Deo, & MortVVs est pLeno absoLViVs IVbILeo. phos publicis Johes
Unstefais.

VIXit Deo, Vt MortVVs VIVat In CœLo:

reLIX est VIta, qVam seqVItVr VIta seCVnDa.

per IesVM resVigat & beatVs VIVat IOANNES LVDOVICVS.

Statutum est hominibus semel mori. Hebr. 9. v. 27. *Idem & vos estote parati, quia quâscitâ horâ Filius hominû venturus est. Mat. 24. v. 44.*

M ors inopina malis, non est inopina paratis: Qui DOMINO VIVIT, nempè paratus obit.	Disce autem quicumque luto formatus eodem, Quàm tibi stet fragili vita caduca pede.
Mors inopina malis, non est inopina JOANNI: Ipsè DEO VIXIT, sicqûe paratus obit.	Est tua vita brevis: morieris: vive paratus: Mortuus ut vivas, sit tua vita bona.
Ipsè DEO VIXIT: mors Ipsi est vita secunda: In Cœlo VIVIT, dum LUDOVICUS obit.	Si sit vita bona; & tua Mors DEO erit pretiosa: Vivere disce: mori disce: Beatus eris.

IOANNES antistes ebVro, regALIs sVæ stirpis ab ELDEREN VLTIMVS, obIt horâ scXtâ febrVarii.

InVIantVr oMnes ad EpIscopi ebVrosi VIGILIAS & EXeqVias.

ANTISTITIS EXEQVIE CELEBRABVNTVR DIE VIGESIMA FEBRVARII.

vidIe EXeqVias ANTIstItis CantabVniVr VIGILIAS.

T220 G. F. 532551.

De laatste telg uit de familie van Elderen, die heer was van Genoelselderen, was Joannes Ludovicus. Hij was kanunnik in het kapittel van de Luikse Sint-Lambertuskerk, en werd in 1688 door zijn mede-kanunniken tot bisschop gekozen. Hij overleed op 1 februari 1694.

Dit overlijdensbericht, gedrukt op de persen van drukker Streel in Luik, was bedoeld om als een affiche opgehangen te worden.

Het bericht vermeldt wel de datum van het overlijden van de bisschop, 1 februari, maar het jaartal wordt niet als zodanig vermeld. Enerzijds was een vermelding van het jaartal niet echt nodig, de mensen wisten immers welk jaar het was, maar anderzijds bevat de affiche ook negen chronogrammen, die voor wie ze kan oplossen het jaartal van het overlijden aangeven.

Je kan zo een chronogram oplossen door de groot gedrukte hoofdletters als Romeinse cijfers te lezen, en de waarde ervan op te tellen.

Bijvoorbeeld: “Per Ies**VM** res**Vrgat** & beat**Vs** **VIVat** Ioannes **LVD**o**VICVs**.”

IesVM : I = 1, V = 5 en M = 1000, dus in totaal 1006;

res**Vrgat**: V = 5;

beat**Vs**: V = 5;

VIVat: V = 5, I = 1 en V = 5, dus in totaal 11;

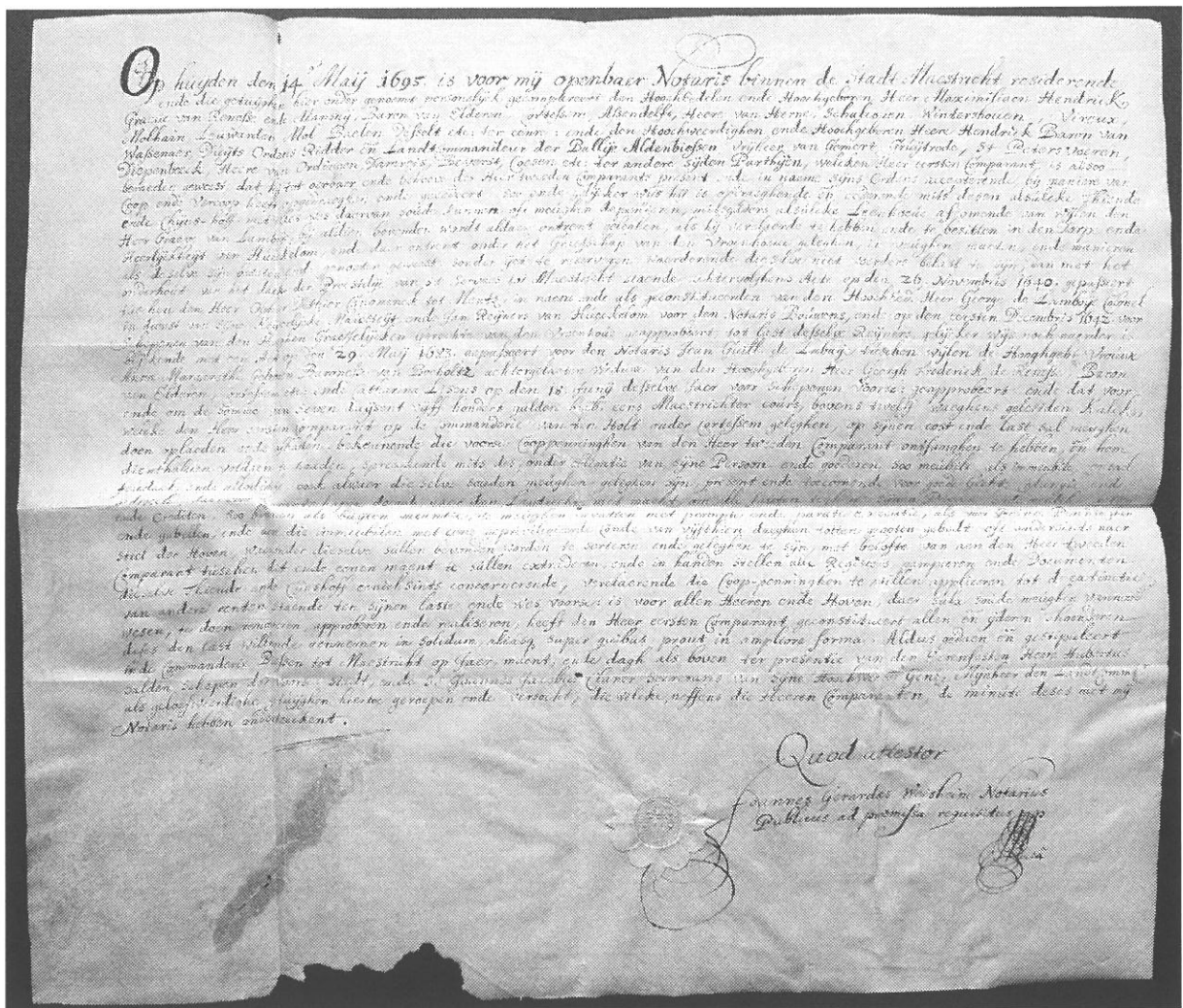
Ioannes: I = 1;

LVDo**VICVs**: L = 50, V = 5, D = 500, V = 5, I = 1, C = 100 en V = 5, dus in totaal 666;

1006 + 5 + 5 + 11 + 1 + 666 = 1694

Archief van de heren van Genoelselderen, nr. 167.

Akte van notaris Joannes Gerardus Weisheim van Maastricht, over de verkoop van de tiendrechten en van het leenhof en het cijnshof in Heukelom, van de heren van 's-Herenelderen aan de landcommanderij van Alden Biesen, 14 mei 1695.

Op huyden den 14de maj 1695 is voor mij openbaer notaris binnen de Stadt Maastricht residerende, ende die getuighen hier onder genoemt persoonlijk gecompareert den hoochedelen ende hoochgeboren heer Maximiliaen Hendrick graeve van Renesse ende Mansnij, baron van Elderen, Cortessem, Assendelft, Heere van Herne, Schalcoven, Wintershoven, Vireux, Molhain, Leuwarden, Mol, Baelen, Desselt etc. ter eenre, ende den hoochweerdighen ende hoochgeboren heere Hendrick, baron van Wassenaer, Duijts Ordens ridder en landtcommandeur der ballije Aldenbiessen, vrijheer van Gemert, Gruijtrode, St. Peters Voeren, Diepenbeeck, heere van Ordingen, Damreis, Beverst, Coesen, etc. ter andere sijden parthijen, welcken heer eersten comparant is

alsoo beraeden geweest, dat hij tot oerbaer ende behoefte des heer tweeden comparants present, ende in naeme sijns ordens accepterende, bij maniere van coop ende vercoop heeft opgedraeghen ende gecedeert, soo ende gelijcker wijs bij is opdraeghende ende cederende mits desen alsulcke thiende ende cijnshoff, met alles wes daervan soude kunnen oft meughen dependeren, mitsgaeders alsulcke leenhoeve afcomende van wijlen den heer graeve van Lamboije bij aldien bevonden wordt aldaer omtrent geleghen, als hij verclaerde te hebben ende te besitten in den dorpe ende heerlijkheijt van Hueckelom, ende daer ontrent onder het graefschap van den Vroenhoeve geleghen, in veughen, maeten, ende manieren als deselve sijn beseten ende genoeten geweest, sonder ijte te reserveren, waerderende die selve niet voeders belast te sijn, dan met het onderhoud van het dack der proestdije van St. Servaes te Maestricht staende, achtervolghens acte op den 26 novembris 1640 gepasseert tuschen den heer Oghier Dethier canoninck tot Mentz in naem ende als geconstitueerden van den hoocheed. heer George de Lamboije colonel in dienst van sijne Keijserlijcke Maiesteijt, ende Jan Reijners van Hueckelom voor den notaris Bouwens, ende op den eersten december 1642 voor schepenen van den hooghen graeffelijcke gerechte van den Vroenhove geapprobeert, tot last desselve Reijners, gelijcker wijs noch naerder is blijckende met een act op den 29 maj 1683 gepasseert voor den notaris Jean Guill. de Labaije tuschen wijlen de hooghgeb. vrouwe Anna Margaretha geboren baronesse van Bocholtz achtergelaeten weduwe van den hooghgeb. Heer Georgh Frederick de Renesse, baron Van Elderen, Cortessem etc. ende Catharina Lisens, op den 18 junij desselve jaer voor schepenen voorsc. geapprobeert, ende dat voor ende om de somme van seven duijsent vijff hondert gulden Brabants eens Maestrichter cours, bovens twelff waeghens gelest den kalck, welke den heer eersten comparant op de commanderie van ten Holt onder Cortessem geleghen, op sijn cost ende last sal meughen doen oplaeden ende afhaelen, bekennende die voorsc. cooppennighen van den heer tweeden comparant ontfangen te hebben, ende hem dienthalven voldaan te houden, spreekende mits des onder obligatie van sijne persoon ende goederen soo meubile, als immeubile, censael, feudael, ende allodiaele, oock alwaer die selve souden meughen geleghen sijn, present ende toecomende voor goede gichte, calangie ende bedroech, daer voor warantschappe doende naer den lantrecht, met macht om allen fauten teghens sijnen persoon, ende meubilen, actien ende crediten, soo binnen als buijten vacantie, te meughen ervatten met prompte ende parate executie, als voor prince penninghen ende gabellen, ende aen dien immeubilen met eene geprivilegieerde conde van vijftien daeghen totten grooten gebodt, oft andersints naer stiel der hoven waeronder dieselve sullen bevonden worden te sorteren ende geleghen te sijn, met belofte van aenden heer tweeden comparant tuschen dit ende eenen maent te sullen extraderen, ende in handen stellen alle registers, pampieren en documenten dieselve thiende ende cijnshoff eenichsints concernerende. Verclaerende die coop-pennighen te willen appliceren tot d'extinctie van andere renthen staende ten sijnen laste ende om wes voorsc. is voor allen heeren ende hoven, daer sulx soude meughen vannood wesen te doen renoveren, approberen ende realiseren, heeft den heer eersten comparant geconstitueert allen ende ijderen thoonderen deses den last willende aennemen in solidum, aliasque super quibus, prout in ampliore forma. Aldus gedaen ende gestipuleert in de commanderie Biessen tot Maestricht, op jaer, maent, ende dagh als boven ter presentie van den eerenfesten heere Hubertus Salden schepen der voorsc. stadt, ende Sr. Joannes Jacobus Clauer secretaris van sijne hoochw. gen. mijnheer den landtcommandeur als geloefweerdighe getuijghen hiertoe geroepen en versocht, diewelke, neffens die heeren comparanten, de minute deses, met mij notaris hebben onderteekent.

Quod attestor

J. G. Weisheim notaries publicus ad praemissa requisitus.

In 1695 verkocht Maximiliaan Hendrik de Renesse aan de landcommandeur van Alden Biesen, Hendrik van Wassenaer, belangrijke bezittingen in Heukelom.

De familie de Renesse had haar bezittingen in Heukelom geërfd van haar voorouders in de familie de Lamboij. Daaronder bevonden zich de tienden in Heukelom, en een leenhof en cijnshof. In een leenhof gebeurde de administratie van goederen die ooit door een grootgrondbezitter in leen waren uitgegeven en het cijnshof verrichte de administratie van de goederen die ooit tegen de betaling van een jaarlijkse cijns waren uitgegeven. Aan het einde van de zeventiende eeuw kwamen de inkomsten van die hoven vooral uit de registratie van akten over die goederen, veel meer dan uit de leenrechten of cijnzen die er betaald werden.

Van veel groter financieel belang waren de tienden. Wie in een dorp het tiendrecht bezat, had immers recht op een tiende van de oogst. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat hiervoor 7500 gulden, 7500 goudstukken dus, betaald werden. Bovendien mocht de verkoper 12 wagens kalk laten ophalen in de commanderie van Holt in Kortesseem.

De koper van zijn kant kreeg van de verkoper *alle registers, pampieren ende documenten* betreffende de verkochte bezittingen. Graaf de Renesse gaf ook nog mee dat hij het geld dat de verkoop hem opbracht, wilde besteden aan het aflossen van renten. Hij wilde er met andere woorden schulden mee aflossen.

Tienden waren van oorsprong bedoeld om de kerkelijke pastorale structuur te financieren. Met hun opbrengst werden kerken en kloosters gebouwd, en werd voorzien in het levensonderhoud van priesters en andere medewerkers van de bisschop. Aan het einde van de zeventiende eeuw waren zij echter in de meeste gevallen, zoals hier, in het bezit gekomen van vermogende personen of organisaties, en werden zij als een deel van hun persoonlijk vermogen beschouwd.

De verkoper waarschuwt de koper echter in dit geval dat aan de tienden van Heukelom nog altijd een verplichting verbonden is die aan de begintijd van de uitbouw van de kerkelijke infrastructuur herinnert. De tiendenaar van Heukelom moet immers op zijn kosten het dak van de proostdij van het Sint-Servaaskapittel in Maastricht laten onderhouden.

Oorkonden van Alden Biesen, nr. 1110.

Jaarkeuren van Zichen en Zussen, 10 januari 1703.

Verboht Ende Ordonnantie
 by Sndt. Van llyden d. d. d. d.
 Eersw. Sndt. E. d. d. H. d. d. d.
 D. d. d. Sndt. Capittel van S.
 Leenbass. binny Onalstring
 y. o. d. H. d. d. d. d. d. d. d.
 d. d. d. van Ziegen In d. d. d.
 d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 van d. d. E. d. d. H. d. d. d.
Guilleraans ^{o. d. d.} ~~o. d. d.~~ Canonic
 In boort. K. d. d. Sndt.
 Rijpvoost d. d. d. Voorno. d. d.
 H. d. d. d. d. d. in b. y. d. d. d.
 d. d. d. d. d. op. d. d. d. d. d.
 d. d. 10. d. d. d. d. d.
 d. d. d. d. d. d.

1. **E**rebblyck dat niemand ydelijck Indes
 liggendelijck In sal swartre by god, sijn gelyck
 lypden, wonden, l. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 op p. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
2. Dat niemand voortant van beintet of gelteyget
 In sal galden d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 tijt van d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 op sonday d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
3. Dat van n. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 g. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.
 d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d. d.

Verbotten ende ordonnantiën bij ende van wegen de seer eern. ende eedele heeren deken ende capittel van st. Servaes binnen Maestricht, grondheeren deser heerlijkheden van Zichen en Zussen, afgelesen ten overstaen van den eern. heer Henrij Guillaume Deprez, canonic der voors. kercke ende rijproost deser voornoemder heerlijkheden, in bijwesen der justitie, op vochtgedinge den 10en januarij 1703. Den 1 junij 1729.

1. Eerstelijck dat niemant ijdelijck ende lichtveerdelijck en sal sweeren bij Godt, sijn heijlich lijden, wonden, leeden, ofte heijlige sacramenten, op pene van daer over arbitrairlijck gestraft te worden.

2. Dat niemant voortaeen van brouwers oft herbergiers en sal gasten setten, schincken oft drincken ten tijde van den goddelijcken dijnst, soo voor als naermiddagh, op sondagh ende heijlie dagen, op pene van telkenmael te verbeuren, soo door de herbergiers als drinckers, drij goudt guldens.

3. Dat van nu voortaeen de borgemeesters de schatzedulen getrouwelijck sullen houden ende opsetten tot betaelinghe der gemeijne lasten, alsoo ende tijdigh dat de gemeijnte hier door geene schaede en lijde...

Het merendeel van onze dorpen had in de periode voor de Franse tijd een dorpsreglement, dat bepalingen bevatte die diverse aspecten van het samenleven regelden. Daarnaast waren natuurlijk ook de wetten van het land van toepassing. Zo een dorpsreglement werd de keure genoemd. Het is enigszins te vergelijken met een gecoördineerd gemeentelijk politiereglement van vandaag. Opdat iedereen de inhoud ervan goed zou kennen, werd zij jaarlijks voorgelezen op het voogdgeding, een openbare vergadering van de schepenbank, waarop uit ieder huishouden minstens één persoon aanwezig moest zijn.

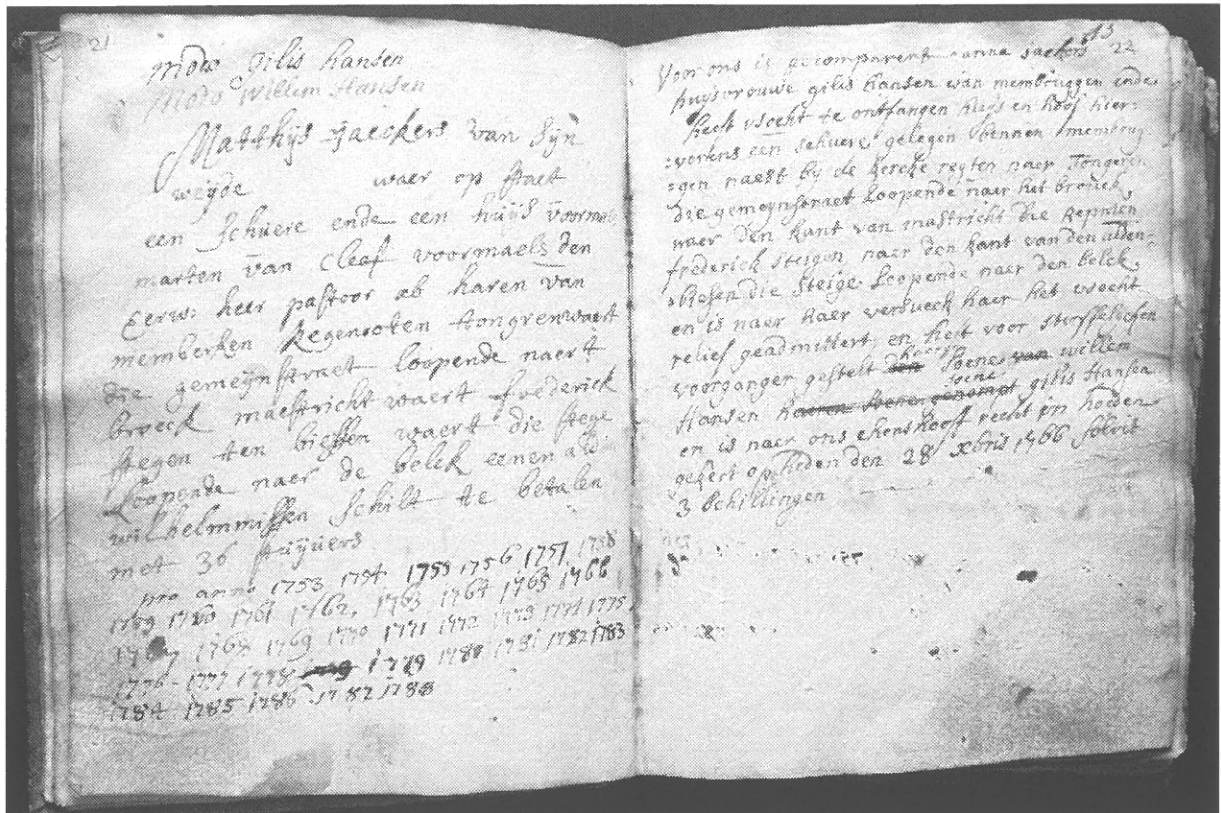
In Zichen en Zussen werd het voogdgeding in 1703 op 10 januari gehouden. Kanunnik Henri Guillaume Deprez vertegenwoordigde er het kapittel van Sint-Servaas in Maastricht, dat in Zichen en Zussen de heerlijke rechten uitoefende.

Op het eerste blad staan de twee eerste punten van het reglement, en het begin van het derde punt. Aan Gods zegen is alles gelegen, zo wist men in Zichen en Zussen, en daarom werd er in het eerste punt aan herinnerd dat het niet toegelaten is te zweren bij God, zijn lijden, of bij de heilige sacramenten. De wil is er soms wel, maar het vlees is al te vaak zwak, zal de opsteller van het tweede punt gedacht hebben. Het verbiedt herbergiers en brouwers om tijdens de erediensten te schenken. Het verbod gold voor de dagelijkse mis en voor de zondagsmis, en ook voor de erediensten die op zondag en feestdagen in de namiddag opgedragen werden, zoals het lof of de vespers.

Het derde punt regelt een aspect van het gemeentelijk financieel beheer. Jaarlijks werden er in Zichen en Zussen twee burgemeesters gekozen die de belastingen moesten ophalen, en de gemeentelijke uitgaven betalen. Dit punt regelt de manier waarop zij dat moeten doen.

Archief van de schepenbank van Zichen en Zussen, nr. 1.

Cijnsinningsregister van het laathof van Sint-Lambertus in Membruggen, 1726-1793.

Het kapittel van Sint-Lambertus in Luik bezat onder meer een cijns Hof dat verschillende gronden en woningen in Membruggen beheerde. Om precies te weten wie hem cijns moest betalen, hoeveel ieder moest betalen, en welke goederen zij in cijns hielden, beschikte de meier van het Hof in de achttiende eeuw over dit boekje. Op elk dubbel blad schreef hij links de naam van de cijnsplichtige, het goed waarop de cijns rustte, met de aangrenzende percelen, en het bedrag dat jaarlijks betaald moest worden. Elk jaar dat de cijns betaald werd, schreef hij het jaartal onder deze aantekening. Op het rechter blad schreef hij akten over die betrekking hadden op dit goed, en die te maken hadden met de overdracht van het bezit ervan.

In dit geval lezen we dat Matthijs Jaeckers een weide in gebruik had, waarop een schuur en een huis stonden. Vroeger was dit goed in het bezit geweest van Marten van Cleef, en daarvoor van pastoor Ab Haren van Membruggen. Het perceel in kwestie grensde aan de weg naar het Broeck, aan een stuk grond van Frederick Stegen, en aan de steeg naar de Belck. Die weide was ooit in cijns uitgegeven voor een oude Willemsschild: een zware zilveren munt die in de middeleeuwen

gebruikt werd. In de achttiende eeuw circuleerde die munt niet meer, en daarom moest de cijns toen betaald worden met 36 zilveren stuivers.

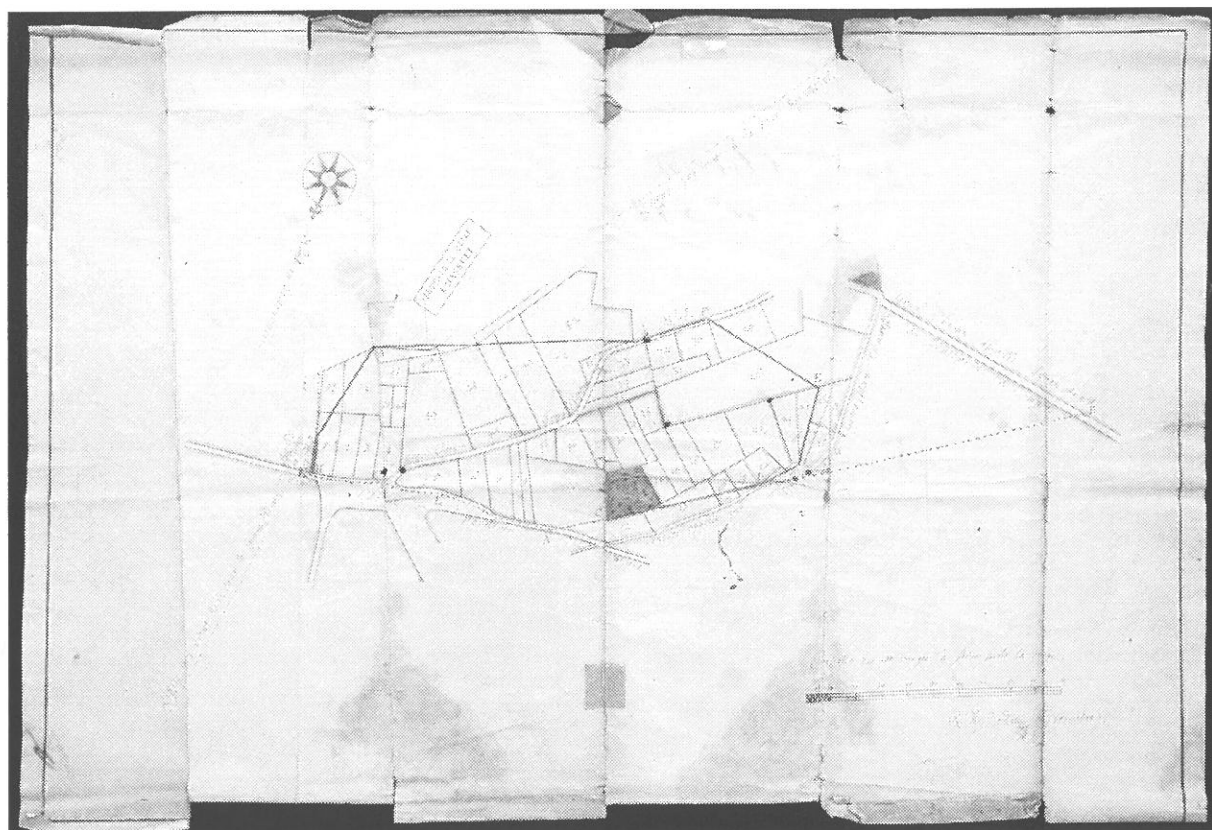
Boven aan het blad zien we dat na verloop van jaren Gilis Hansen de weide overgenomen heeft van Matthijs Jaeckers, en dat ze nog later in het bezit van Willem Hansen gekomen is.

Op de rechter bladzijde kunnen we zien hoe dat gegaan is: op 28 december 1766 is het goed in het bezit gekomen van Anna Jaekers. Wellicht heeft zij het van Matthijs geërfd. Gilis Hansen is haar echtgenoot, en – mogelijk om een toekomstige betaling van erfrechten te vermijden – laat zij het goed dadelijk op naam van haar zoon Willem Hansen zetten.

Archief van het laathof van Sint-Lambertus in Membruggen, nr. 1.

8

Kaart van het grensgebied tussen Genoelselderen en Mal, 1742.

Omstreeks 1740 was er tussen de gemeente Genoelselderen en de gemeente Mal onenigheid ontstaan over de grens tussen beide dorpen. Daarover was het tot een proces gekomen, en in

1745 was dat op de tafel van de Luikse Geheime Raad – de regering van het vorstendom Luik – terechtgekomen. Procederen doet men niet gratis, zo hadden de mensen van Genoelselderen en van Mal moeten ondervinden. Er waren immers ten gevolge van dit proces *wedersijts veele onkosten gereesen* en, zo werd verwacht, *noch meerdere stonden te geschieden*. Een en ander betekende niet alleen voor de inwoners van beide gemeenten een zware financiële last, maar de situatie was ook de plaatselijke heer, Jan Lodewijk van Oyenbrugge, een doorn in het oog.

Als deken van het Luikse Sint-Lambertuskapittel en proost van het kapittel van Tongeren was Jan Lodewijk van Oyenbrugge een zwaargewicht in de kerkelijke organisatie van het toenmalige bisdom Luik, en genoot hij veel invloed aan het Luikse hof. Hij had de heerlijkheid Genoelselderen geërfd van zijn op 16 december 1736 overleden broer, en de heerlijkheid Mal hield hij in pand van de Luikse Rekenkamer.

Er bleven uit 1742 en 1745 twee kaarten bewaard van de hand van landmeter Jadin, die een vrij goed zicht geven op het onderwerp van het meningsverschil tussen Mal en Genoelselderen, en op de oplossing die na onderhandelingen uit de bus kwam.

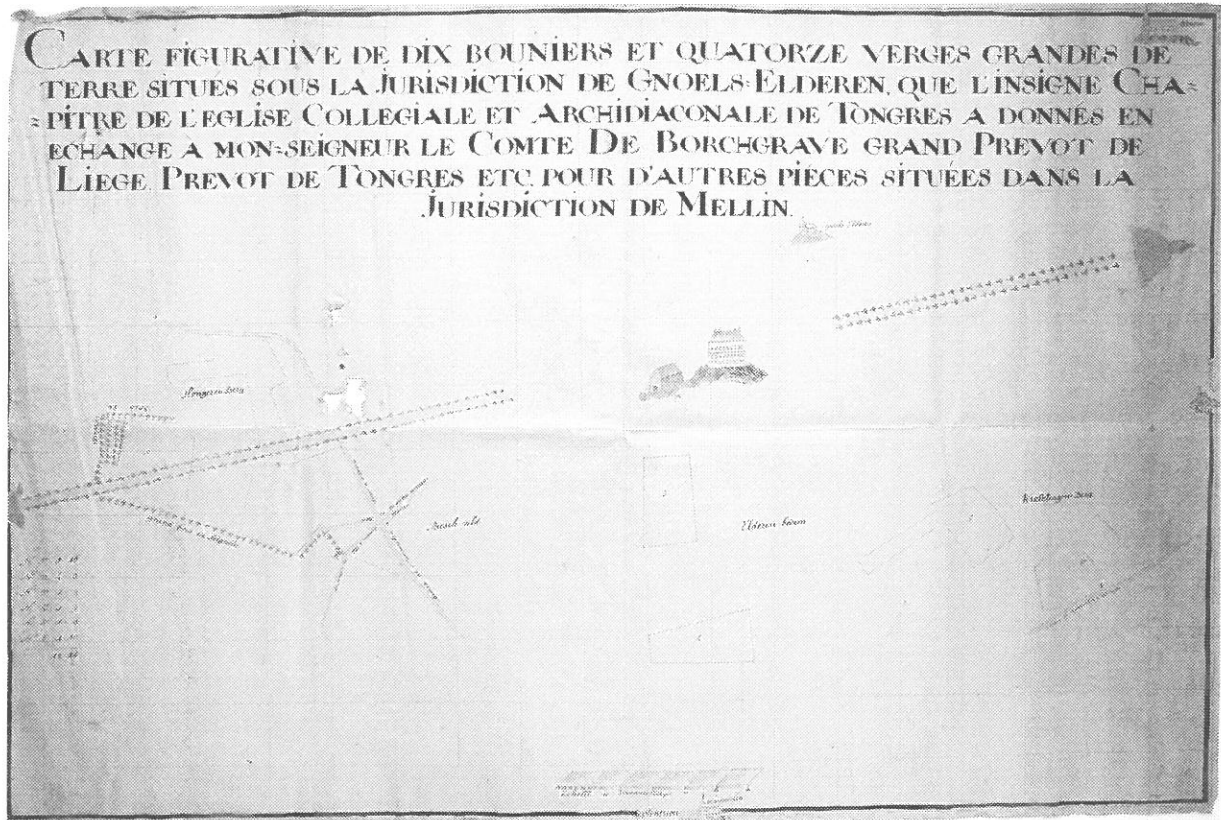
De kaart die hier te zien is behoorde oorspronkelijk tot het dossier dat werd samengesteld in het kader van het juridisch geschil tussen beide gemeenten. Op de kaart zijn *alle stucken in contestatie* weergegeven, en er is op te zien dat de gemeente Genoelselderen bijna het hele gebied claimde.

De gemeentegrens was om verschillende redenen belangrijk. In de eerste plaats bepaalde de grens aan welke gemeente de gebruikers van de gronden in dat gebied grondbelasting moesten betalen. Voorts bepaalde de grens onder welke schepenbank elk perceel zou ressorteren. Geschillen over deze gronden zouden, naargelang het perceel aan Genoelselderen of aan Mal toegewezen was, voorgelegd moeten worden aan de ene of de andere schepenbank.

Diezelfde schepenbank was ook bevoegd voor de registratie van akten over die gronden, en kon dus ook de daarbij horende registratierechten innen.

Verzameling kaarten en plannen, nr. 399.

Kaart van bezittingen van het kapittel van Onze-Lieve-Vrouw te Tongeren, in Genoelselderen, geruild met kanunnik de Borchgrave, circa 1753-1782.

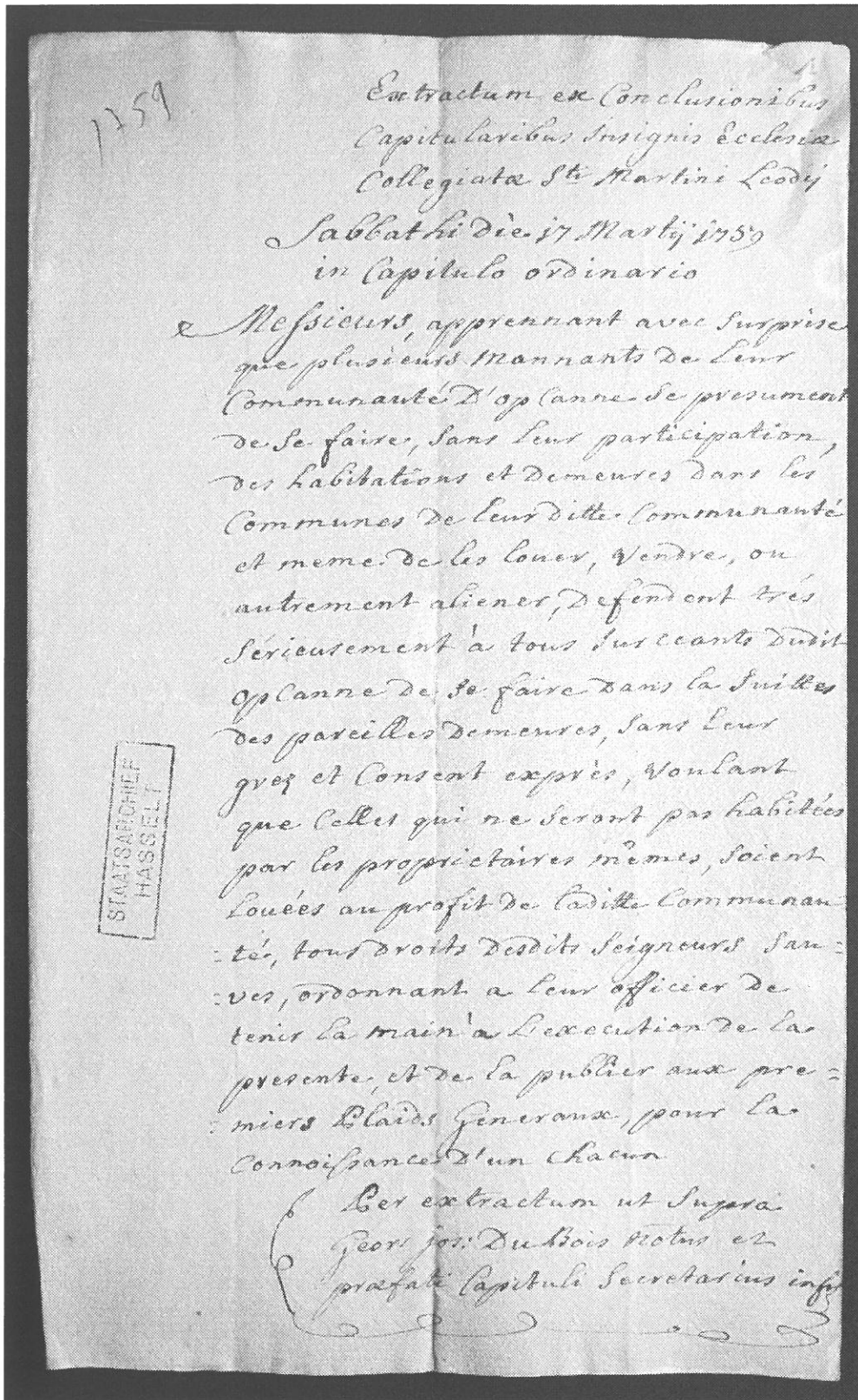

Michiel Walram de Borchgrave was kanunnik in het Sint-Lambertuskapittel in Luik. Daarmee behoorde hij tot de meest invloedrijke groep edelen en geestelijken in het vorstendom Luik. Hij werd ook proost van het kapittel van Tongeren. In 1753 erfde hij de heerlijkheid Genoelselderen. Later werd hij ook pandheer van Mal, van Membruggen en van Herderen. In Genoelselderen bezat hij ook het kasteel, en meer landerijen die vroeger aan de heren uit de familie van Elderen hadden toebehoord. De ruil van gronden die hij in Millen bezat, met het kapittel van Tongeren dat hem zes percelen in Genoelselderen gaf, liet hem toe zijn bezittingen in Genoelselderen weer wat meer te consolideren.

De kaart toont niet alleen de percelen in kwestie, maar ook een aantal opvallende landschapselementen, die moesten toelaten om de percelen te situeren. Midden op de kaart is het kasteel schematisch afgebeeld. Het is geen natuurgetrouwe afbeelding, maar het feit dat het wit gekleurd is mag toch als een aanwijzing aanzien worden dat de buitenmuren van het kasteel ook toen al gewit waren. Voor en achter het kasteel leiden twee dreven naar een tumulus in het Kiezelingenbos en in het Grootbos. De richting waarin Tongeren, Berg, Membruggen en de dorpskern van Genoelselderen liggen, is aangeduid met een kleine tekening van hun kerken. Interessant is voorts dat de grenzen van het Grootbos aangegeven zijn. Voor de aangegeven strook komt die overigens goed overeen met de huidige situatie. Merk ook de afbeelding van de Sint-Hubertuskapel aan de rand van het bos op!

Verzameling kaarten en plannen, nr. 313.

Uittreksel uit het besluitenregister van het Sint-Martinuskapittel in Luik, 17 maart 1759.

Extractum ex conclusionibus capitularibus insignis ecclesiae collegiatae sancti Martini Leodij

Sabbathi die 17 martij 1759 in capitulo ordinario

Messieurs, apprenant avec surprise que plusieurs mannants de leur communauté d'Opkanne se presument de se faire, sans leur participation, des habitations et demeurs dans les communes de leur ditte communauté, et meme de les louer, vendre ou autrement aliener, defendent très sérieusement à tous surceants dudit Opkanne de se faire dans la suite des pareilles demeures, sans leur grez et consent exprès, voulant que celles qui ne seront pas habitées par les propriétaires mêmes, soient louées au profit de laditte communauté, tous droits desdits seigneurs sauves, ordonnant a leur officier de tenir la main à l'exécution de la presente, et de la publier aux premiers plaids generaux, pour la connoissance d'un chacun.

Per extractum ut supra

Geor. Jos. Dubois, notaries et praefati capituli secretarius.

De functie van heer werd in Opkanne uitgeoefend door het kapittel van Saint-Martin in Luik. Het kapittel zag in Opkanne toe op het bestuur, en benoemde er de gerechtsofficier, die de schout werd genoemd, en de rechters, die schepenen heetten. De kanunniken van het kapittel deden dat gezamenlijk. Beslissingen van die aard werden op kapittelvergaderingen besproken en uitgevaardigd.

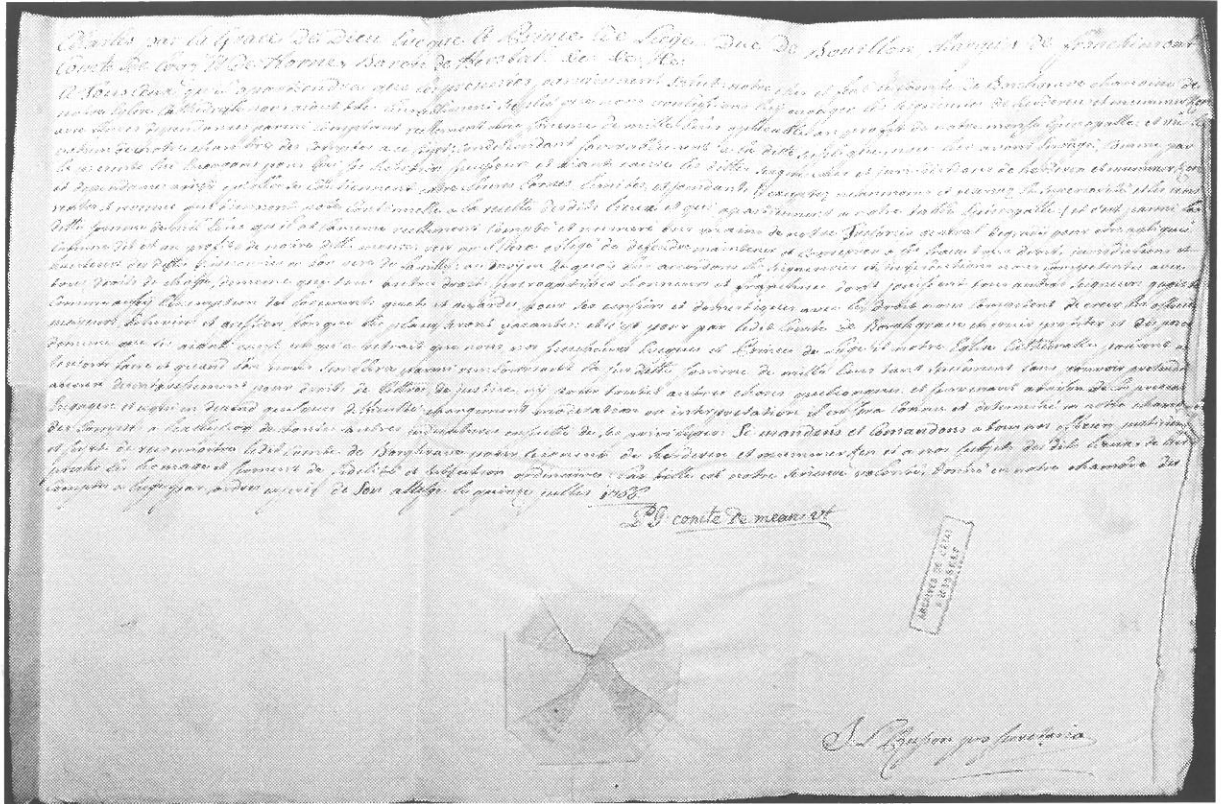
Begin 1759 was de kanunniken ter ore gekomen dat er in Opkanne meer nieuwe woningen gebouwd werden dan dat er nodig waren voor de eigen inwoners. Het bleek dat er van buiten het dorp vraag was naar woongelegenheden in Opkanne, en dat sommige inwoners daar op inspeelden door woningen te bouwen en die te verhuren of te verkopen. Het kapittel voelde zich door die gang van zaken twee keer in zijn rechten aangetast. Enerzijds waren de kanunniken van oordeel dat er zonder hun toelating in hun heerlijkheid geen nieuwe huizen gebouwd mochten worden, en anderzijds vonden zij dat nieuwelingen zich zonder hun toelating niet in hun heerlijkheid mochten vestigen.

Het kapittel ging niet zo ver om de bouwovertredingen met de sloop van de woningen in kwestie weer recht te zetten. Er werd wel geordonneerd dat het gedaan moest zijn met die praktijken, en dat eigenaars die zonder vergunning hadden gebouwd geen profijt mochten trekken uit die handelswijze. Huizen die niet door hun eigenaars bewoond werden moesten daarom ten voordele van de gemeentekas verhuurd worden.

Aan de schout werd opgedragen dit besluit in Opkanne openbaar te maken en de hand te houden aan de stipte uitvoering ervan.

Archief van de schepenbank van Opkanne, nr. 1.

Verpandingsakte van de heerlijkheden Herderen en Membruggen, 15 juli 1766.

Charles par la grace de Dieu eveque et prince de Liege, duc de Bouillon, marquis de Franchimont, comte de Looz et de Horne, baron de Herstal etc. etc. etc.

A tous ceux qu'il apartiendra que les presentes parviennent, salut. Notre cher et feal le comte de Borchgrave, chanoine de notre eglise cathedrale nous aiant tres humblement suplié que nous voulussions lui engager les seigneuries de Herderen et Mummerken avec leurs dependances parmi comptant reellement une somme de mille écus aplicable au profit de notre mense episcopale, et vu le votum de notre chambre des comptes a ce sujet, condescendant favorablement a la ditte supplique, nous lui avons engagé, comme par la presente lui engageons pour lui, ses heritiers, successeurs et aians cause les dittes seigneuries et jurisdictions de Herderen et Mummerken et dependances, ainsij qu'elles se contiennent entre leurs bornes, limites et joindants, exceptez neanmoins et reservez la superiorité et les cens, rentes et revenus qui tiennent note continuelle a la recette desdits lieux et qui apartiennent a notre table episcopale, et c'est parmi la ditte somme de mille écus qu'il at lameme reellement compté et numeré ens mains de notre tresorier general de Gradij, pour etre apliqué comme dit est au profit de notre ditte mense, voir qu'il sera obligé de defendre, maintenir et conserver a ces frais tous droits, jurisdictions et hauteurs des dittes seigneuries en bon père de famille, au moijen de quoj lui accordons les seigneuries et jurisdictions nous competentes avec tous droits de chasse, dememe que tous autres droits, prerogatives, bonneurs et franchises dont jouissent tous autres

seigneurs gagistes, comme aussij l'exemption des logements, guets et gardes pour ses censiers et domestiques avec le droit nous competent de créer les officiers, maijeurs, eschevins et greffiers, lorsque les places seront vacantes. Et c'est pour par ledit comte de Borchgrave en jouir, profiter et disposer, dememe que ses aians cause jusqu'à retrait que nous, nos successeurs eveques et princes de Liege et notre eglise cathedrale pouront a toujours faire, et quand bon nous semblera, parmi remboursant la susditte somme de mille écus tant seulement sans pouvoir pretendre aucun desinterressement pour droits de lettres, de justice, nij pour toutes autres choses quelconques, et survenant a raison de la presente engagere et ce qui en depend quelques difficulte, changement, moderation ou interpretation, il en sera connu et déterminé en notre chambre des comptes, a l'exclusion de toutes autres judicatures ensuite de ses privileges. Si mandons en comandons a tous nos officiers, justiciers et sujets de reconnoitre le dit comte de Borchgrave pour seigneur de Herderen et Mummerken, et a nos sujets des dits lieux de lui prester les homage et serment de fidelité et subjection ordinaire. Car telle est notre serieux volonté. Donné en notre chambre de comptes a Liege, par ordres exprès des son altesse, le quinze juillet 1766.

P.G. comte de Mean

J.L. Russon pro secretaria

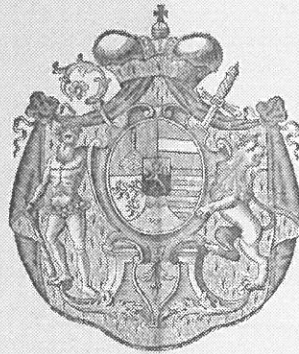
Michiel Walram de Borchgrave was kanunnik van het Luikse Sint-Lambertuskapittel. In 1753 had hij de heerlijkheid Genoelselderen geërfd, en later had hij de heerlijkheid Mal gepand. In 1766 verleende de bisschop hem ook het heerschap over Herderen en Membruggen. In ruil daarvoor stond de kanunnik de schatkist van de bisschop een renteloze lening van duizend gouden écus toe.

De Luikse Rekenkamer, die de heerlijkheden van het bisschoppelijk domein uitbaatte, nam vanaf de zestiende eeuw soms haar toevlucht tot het verpanden van bisschoppelijke heerlijkheden als het haar aan geld ontbrak. De verpanding van een heerlijkheid bestond er in dat een particulier een renteloze lening van onbepaalde duur verstrekke aan de Rekenkamer, die vervolgens in ruil daarvoor de heerlijke rechten in één van de bisschoppelijke heerlijkheden afstond. De Rekenkamer kon aan de verpanding een einde maken door de pandsom aan de pandheer of diens erfgenamen terug te betalen. Verpanding van heerlijkheden en van andere delen van het vorstelijk domein was in de zeventiende en de achttiende eeuw een veel voorkomende techniek om het beheer van de overheidsfinanciën tijdelijk te verlichten.

Kanunnik de Borchgrave haalde de verpandingsakte op 15 juli bij de griffie van de Rekenkamer op, en betaalde ter plekke de duizend gouden écus. Tien dagen later, op 25 juli, bood hij zich aan bij de schepenbank van Herderen, om er de verpandingsakte te laten registreren, en zich door de schout en schepenen als heer van Herderen te laten erkennen.

Archief van de schepenbanken van Herderen en van Riemst, nr. 1.

Ordonnantie van bisschop Charles van Velbruck met maatregelen tegen de verspreiding van veeziekten, 27 augustus 1768.

CHAROLUS, by de gratie Godts, Bisschop en Prins van Luyck, Prins van het Heyligh Rooms-Ryck, Hertogh van Bouillon, Marck-Graeve van Franchimont, Graeve van Loon, Horne, &c. Baroen van Herstal, &c. &c. &c.

Vernemende dat het soude beginnen sikh te veropenbaeren eene sieckte van de gehoorne-Beesten in eenige aenpaelende Landen van onse Kempen, Graeffschap van Horne en Rechts-Gebiedt van over-Maese, en Willende voorkomen het quaedt dien daarvan soude konnen wederbotten door de besmettinge in die deelen van onsen Prinsdom, en in verwachtinge dat Wy daeraen soudon voorsien door sterckere precautiens, isdat de Sake het vereyscht, Wy verclaeren dat alle en eene yegelycken comende van de vrende-aenpaelende Landen, als boven, die sullen willen inleyden in de Plaetsen van onse Heerschappye gehoorne-Beesten, zullen moeten versien zyn van eene Certificatie van gesontheit der selve, volmactt in behoorycke forme, oft door de Borgemeesters, oft door de Wet-Houders des Plaets: ten welckers gebreck zullens gearresteert ende geleydt worden voor de Borgemeesters van de Plaets des Arrest, die, aen d'interventie van twee Schepenen, de selve sullen doen visiteren door de Toefinders en goede kenners, ter costen der Leyders: Waer van sy sullen geven Certificatie, in geval dat se gevonden werden goede ende vry oft ontfaghen van suspicie oft quacde gemoede; oft sy sullen de selve doen doodtslaen ende begraven, in geval des contrarie. Daer en boven verclaeren, dat sulcke Certificatiens niet ouder en sullen konnen zyn, als van dry oft vier daegen ten hooghsten, en datse zullen moeten inhalden eene klaere en distincte specificatie van de qualiteyt en couleur van yder Beeste.

Ordonneeren aen alle Borgemeesters, Officierens en Wet-Houders van onse Steden en de Gemeentens binnen de Distrieten oft Rechts-Gebieden hier-boven, als oock aen alle Contrôleurs, Gecommitteerdens ende Geemployeerdens aen onse Contoors, en van onse Staeten, (de welcken Wy autoriseeren besonderlyck ten desen eynde) van te houden forghvuldighlyck de handt aen de geheele en volmactte executie der tegenwordige. Wy doen verbodt particuliereyck aen gelycke Controleurs, Gecommitteerdens en Geemployeerdens, van te ontflofen enigen Acquit oft Passe-Avant van sulcke gehoorne Beesten, ten sy datse sullen geverificeert zyn geweest goede ende gesondt door eene Certificatie als boven. En om dat niemant en kan voorwenden oorfaecke van onwetentheit der tegenwordige, sullense gedruckt, gepubliceert ende aengepleekt worden in de Deelen van syne Heerschappye alwaer het sal behooren.

Gegeven in den Geheymen-Raede van SYNE HOOGHEYT, den 27 Augusti 1768.

BAROEN DE GEYR, *V.*

L. (✱) S.

DE CHESTRET.

Tot LUYCK, by J. F. BASSONPIERRE, Drucker van SYNE HOOGHEYT.

Het vorstendom Luik, waar het graafschap Loon deel van uitmaakte, werd geregeerd door de bisschop van Luik. Daarom werd het een prinsbisdom genoemd. De bisschop liet het eigenlijke regeringswerk over aan zijn ministers, die samen de Geheime Raad vormden.

Deze ordonnantie is enigszins te vergelijken met een koninklijk besluit van vandaag de dag. Die besluiten worden in de regering overlegd en vervolgens door de koning afgekondigd. In dit geval heeft de Geheime Raad zich over een zaak gebogen, maatregelen op papier gezet, en de bisschop heeft die als een ordonnantie afgekondigd.

Wetten en besluiten werden destijds niet in een Staatsblad bekendgemaakt, maar door middel van plakATEN. Dat zijn gedrukte versies van het besluit, die verdeeld werden over alle gemeenten van het vorstendom. Dit exemplaar was geadresseerd aan de burgemeesters en bestuurders van de gemeente Kanne en Neerkanne. De inhoud ervan werd, volgens een aantekening van pastoor Germeau, op 18 september 1768 tussen de vroegmis en de hoogmis aan de bevolking bekendgemaakt.

Het feit dat er ruim drie weken verlieden tussen de dag waarop het besluit in Luik werd genomen, en de afkondiging ervan in Kanne, legde in dit geval natuurlijk een zware hypotheek op de effectiviteit van de opgelegde maatregelen.

In de ordonnantie maakt de bisschop bekend dat er *eene sieckte* zou woeden onder de *gehoornebeesten* in het Land van Overmaas en in de gebieden ten noorden van het graafschap Loon. Om de verspreiding van de ziekte in het vorstendom te voorkomen, verbiedt hij de invoer van beesten die niet van een wettig gezondheidscertificaat voorzien zijn. Dat certificaat mag bovendien niet meer dan vier dagen eerder opgemaakt zijn. Bij gebrek aan dergelijk certificaat zullen de dieren zodra zij in het land komen aangeslagen worden en op bevel van de plaatselijke schepenen en op kosten van de invoerder onderzocht worden door *toesinders en goede kenners*. Als blijkt dat een aangeslagen dier besmet is, dan moet het gedood en begraven worden.

PlakATENverzameling van Kanne, nr. 23.

Genachten 9 Febr. 1769

Achtbare Heeren?

Exponēt WED. met nederigh onbekoonlyk
 respect I. H. S. a. m. Als di Chateai ingeseten
 alhier hoe dat syen broeder gille di Chateai
 sijnloos geworden synde nu sedert twee a drij
 jaeren alhier int dorp gevestigd heeft als eenen
 dwasser sonder eenighs beginsen te wesen tot
 d'obachtig en waarneminge van sijn gaut, sodanig
 dat hy sine posten d'een voor en d'andere naar
 sijn bekeering der lasten gelyk gemaect, Intwelk alle
 den exponēt en groot ledelken sijn als waer of
 syen gevegen broeder naderhandt u. s. s. s. s. s. s. s. s. s. s. s. s.
 vaders stelt den exponēt in schuld, overweginge
 de pryncipelen die te verwachten sijn wyl den handel
 en wandel van sulken sijnloosen mensch als gille
 di Chateai sijnen broeder is, Die alle oymblicken
 in perijckel staat van te veronoliches door brand
 of andersints, ende sijffens sijnen naeghebuuren vord
 door huijver ongeluckigh te maaken, bovenwelck
 het noch al waer is, dat d'elc gille de Chateai het
 Cristelijck catholique leven geheel verlaten hebben.

De schepenen van Zichen en Zussen kwamen om de veertien dagen in rechtszitting bijeen. Zij aanhoorden de argumenten van partijen en vonnisten de zaken waarvoor zij bevoegd waren. Op de zitting van 9 februari 1769 bogen zij zich daarnaast ook over een verzoekschrift dat hen was voorgelegd door Stas Du Chatteau. Stas kon zelf niet schrijven, en had daarom beroep gedaan op een professionele schrijver om zijn vraag voor hem op papier te zetten. Vervolgens plaatste hij eigenhandig een kruisje onder het verzoekschrift.

Stas had een broer Gille, die ondertussen al twee of drie jaren van zijn verstand beroofd was. Hij was zinneloos geworden, aldus Stas, gedroeg zich als een dwaas en was geenszins in staat om zijn eigen goederen te beheren. Hij had al een aantal bezittingen kwijt gespeeld, doordat hij de betalingstermijn voor cijnzen en pachten liet voorbijgaan zonder te betalen. Bovendien was hij een gevaar voor zichzelf en voor de andere mensen in het dorp.

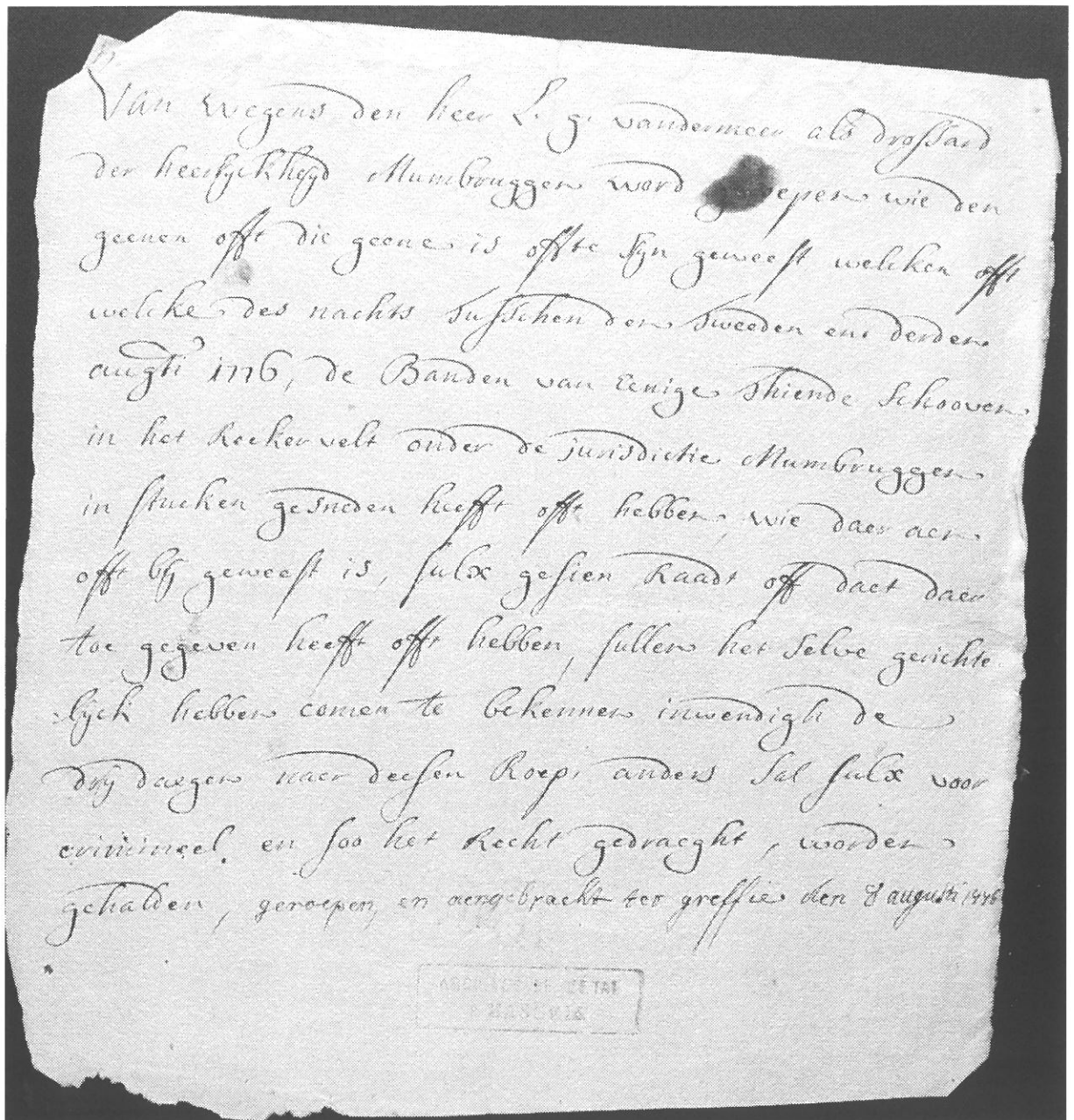
De mogelijkheid was immers niet denkbeeldig, aldus Stas, dat zijn broer per ongeluk de dood zou vinden in zijn eigen haardvuur, of dat hij zelfs per ongeluk brand zou stichten waar anderen het slachtoffer van konden worden. Een belangrijk argument bewaarde Stas voor het einde van het blad: zijn broer had het *cristelijck catholique leven geheel verlaeten*, en dus was het ergste te vrezen voor zijn zielenheil.

Om al deze redenen stelde Stas de schepenen voor hem de voogdij over zijn broer toe te kennen, zodat hij de nodige volmachten zou hebben om over diens materieel en geestelijk welzijn te waken.

De schepenen van Zichen en Zussen kenden de situatie van beide broers, en waren door de inhoud van dit verzoekschrift niet verrast. Het verzoek van Stas du Chatteau werd dan ook gehonoreerd en hij kreeg de opdracht zijn broer in huis te nemen, en over diens bezit te waken.

Archief van de schepenbank van Zichen en Zussen, nr. 142.

Attestatie van een roep op de daders, 8 augustus 1776.

Van wegens den heer L.G. Vandermeer, als drossard der heerlijkheid Membruggen, word geroepen wie den geenen offt die geenen is offtie sijn geweest welcken offt welke des nachts tusschen den tweeden en derden augusti 1776, de banden van eenige thiende schooven in het Reckervelt onder de jurisdictie Membruggen inn stucken gesneden heeft offt hebben, wie daer aen offt bij geweest is, sulx gesien, raadt offt daet daer toe gegeven heeft offt hebben, sullen het selve gerichtelyck hebben comen te bekennen inwendigh de d'ij dagers naer deesen Roep; anders sel sulx voor crimineel, en soo het recht gedracht, worden gehalten, geroepen, en aengebracht ter greffie den 8 augusti 1776

selve gerichtelijck hebben comen te bekennen inwendigh de drij daegen naer deesen roep, anders sal sulx voor crimineel en soo het recht gedraegh, worden gehalden. Geroepen, en aengebracht ter greffie den 8 augusti 1776.

Het is niet toevallig dat in vroegere tijden, toen het graan nog niet door oogstmachines van het veld gereden werd, maar met de hand gemaaid en in schoven gebonden werd, om hem dan met wagens naar de schuren te rijden, de schoven in hopen van tien gezet werden. Het akkerland was immers tiendplichtig, dat wil zeggen dat een tiendenaar het recht had op een tiende van de opbrengst van het veld. In Membruggen was het de abdij van Hocht bij Lanaken, die de meeste tienden bezat. Concreet betekent dat, dat de rentmeester van de abdij, of iemand die de tienden van de abdij gekocht had, het recht had om na de oogst één tiende van de schoven op het veld te gaan ophalen. Door de schoven per tien in een hoop te zetten, werd de controle daarop vergemakkelijkt: de tiendenaar mocht van elke hoop één schoof opladen. Hij had daarvoor maar een beperkt en vastgelegd aantal dagen de tijd. Als de tienden opgehaald waren, of als de tijd die daarvoor voorzien was verstreken was, mocht de boer zijn oogst naar zijn schuur voeren.

Nu werd in Membruggen op 3 augustus vastgesteld dat in de nacht daarvoor een aantal schoven opengesneden was. Met voedsel werd in die tijd zorgzaam omgesprongen, en het gebeurde alarmeerde de inwoners van het dorp, die de drossaard van hun vaststellingen op de hoogte brachten. De drossaard was destijds de gerechtsofficier, de man die verdachten van misdrijven moest opsporen en hen voor de schepenbank moest brengen om hen daar tot een gerechte straf te laten veroordelen.

Hij moest daarbij – net zoals bij een gerechtelijk onderzoek heden ten dage – bepaalde procedures volgen. Eén van de eerste stappen die hij moest zetten was de gerechtsbode van het dorp opdracht geven in het openbaar een *roep op de daders* te doen. Dat wil zeggen dat de bode moest afroepen welke feiten er vastgesteld waren, en aangeven dat wie daar bij betrokken was dat bij de schepenbank van het dorp moest gaan aangeven. Indien binnen de drie dagen aangegeven werd wat er juist was voorgevallen, en indien uit sluitende verklaringen bleek dat het niet om boos opzet, maar bijvoorbeeld om een vergissing of een ongeluk ging, dan kon de zaak in een burgerlijk proces afgehandeld worden, waarbij de dader de benadeelde partij voor de schade vergoedde. Indien dat echter niet zou blijken, dan zou de zaak als een misdrijf beschouwd worden. De drossaard zou dan een gerechtelijk onderzoek voeren, en wie hij van het misdrijf zou verdenken zou hij strafrechtelijk vervolgen en tot een straf laten veroordelen. Daarnaast zou de veroordeelde ook de benadeelde partij nog moeten vergoeden.

Dit document werd de bode ter hand gesteld, zodat hij precies wist wat hij moest afroepen. Hij deed dat op 8 augustus, waarna hij het document binnen bracht bij de griffie van de schepenbank, waar men er op noteerde dat de roep geschied was.

Archief van de schepenbank van Membruggen, nr. 14.

Status animarum van de parochie Val-Meer, 19de eeuw (1841).

N ^o	STAT ^{us}	SONS ET PREZENS	AGE	FICHEVRE MISURE	STAT ^{us} CIVIL	PROFES- SION	PARROISSIERS DU DIACONE	PAROISSIERS DE 65 à 90 ANS	EST EN MARIAGE	MARIAGE LE 10 JANVIER 1841	BAPTÊME LE 10 JANVIER 1841	CONFIRMATION LE 10 JANVIER 1841	CENSURE LE 10 JANVIER 1841	MORT LE 10 JANVIER 1841	MORT LE 10 JANVIER 1841	MORT LE 10 JANVIER 1841	MORT LE 10 JANVIER 1841	MORT LE 10 JANVIER 1841	MORT LE 10 JANVIER 1841	OBSERVATIONS		
																					REMARQUES	
9		Philippe Bouveroux Marie Agnes Toppets	49 ans		marié																	
		Henri Joseph	4 ans																			fil de Philippe Bouveroux
		Catherine	4 ans																			
		Philomène	4 ans																			
		Henri Benoit	4 ans																			
		Mariage de Philippe Bouveroux et Marie Agnes Toppets	10 janv. 1841																			
		Mort de Henri Joseph	10 janv. 1841																			
		Mort de Catherine	10 janv. 1841																			
		Mort de Philomène	10 janv. 1841																			
		Mort de Henri Benoit	21 mars 1841																			
		Le mariage de Philippe Bouveroux et Marie Agnes Toppets	10 janv. 1841																			
		Mort de Henri Joseph	10 janv. 1841																			
		Mort de Catherine	10 janv. 1841																			
		Mort de Philomène	10 janv. 1841																			
		Mort de Henri Benoit	21 mars 1841																			

In januari 1841 legde de pastoor van Val-Meer een zogenaamde *status animarum* aan, een register met een overzicht van de gezinnen en personen die in de parochie wonen. Gegevens over de leeftijd, de verwantschap, en de sacramentenpastoraal ten aanzien van deze personen werden aangevuld met alle mogelijke aantekeningen die de pastoor in zijn pastoraal werk nodig achtte. Zijn opvolgers vulden het boek aan tot omstreeks 1885.

Het negende huishouden in het register was het gezin van Philippe Bouveroux en Marie Agnes Toppets. Zij waren respectievelijk in 1796 en 1798 in Val-Meer geboren en gedoopt, en daar ook getrouwd. Het echtpaar had één zoon, Henri Joseph, en twee dochters, Catherine en Philomène. Henri Joseph overleed echter al op 10 januari 1841. Op 21 maart 1841 kon de pastoor de notitie aanvullen met een blijde gebeurtenis: de geboorte van Henri Benoit, het vierde kind in het gezin Bouveroux.

De ouders Bouveroux werden bijgestaan door hun inwonende dienstmeid Isabelle Hoho, die van Vlijtingen afkomstig was. Zij overleed op 15 maart 1842.

Een later aangebrachte aantekening leert ons dat Philippe en Marie Agnes op 12 mei 1827 gehuwd waren. Hun oudste zoon was twee maanden eerder geboren. De reden voor hun laattijdig huwelijk was mogelijk hun verwantschap. Zij hadden daardoor moeten wachten op een huwelijksdispensatie voordat zij samen naar het altaar mochten stappen.

Later bewoonden hun zoon Henri Benoit en diens echtgenote Cornelia Hermans zijn oudershuis, en nog later werd het de woonplaats van de familie Jans-Tilkin, hun zes kinderen en twee inwonende verwanten.

Oud kerkarchief van Val-Meer, nr. 7.

16

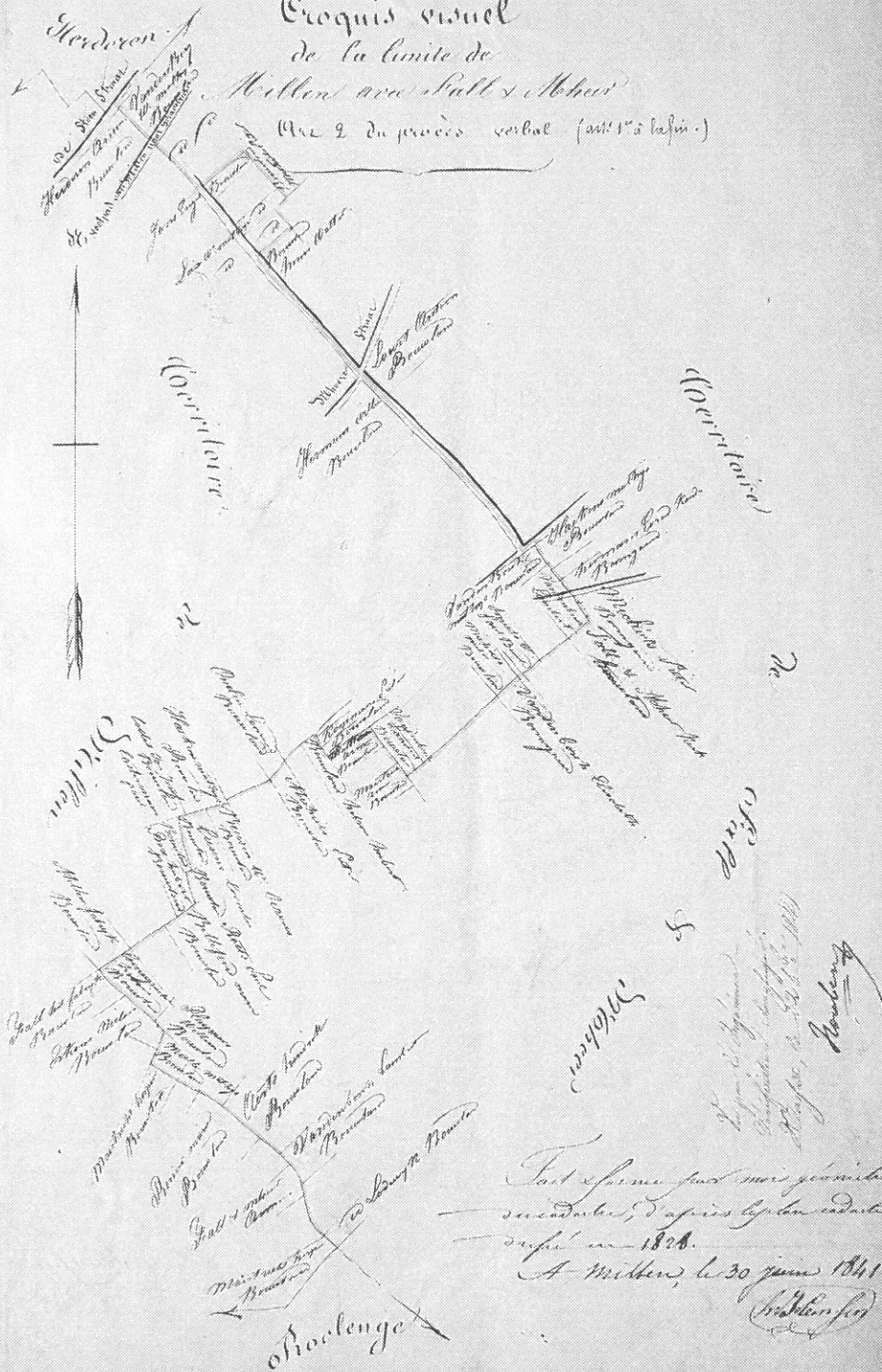
Plan van de gemeentegrens tussen Millen en Val-Meer, 1841.

Kort na de onafhankelijkheid van België werd in de schoot van het ministerie van financiën de dienst van het kadaster opgericht. De dienst kon voort werken op basis van de gegevens die al in de Nederlandse tijd verzameld waren. Eén van de opdrachten van de dienst was het vastleggen van de waarde van elk onroerend goed, en het identificeren van de bezitters ervan, zodat het ministerie hen een evenredige belasting kon opleggen.

De waarde van een goed hangt niet alleen af van de oppervlakte of de grootte, maar ook van factoren als de ligging. Een bepaald huis in Herderen bijvoorbeeld, kan meer of minder waard zijn dan hetzelfde huis in een randgemeente van Brussel. Bereikbaarheid, nabijheid van werkgelegenheid, van scholen, van een cultureel aanbod, en dergelijke meer, beïnvloeden de waarde van een goed. Om die factor ligging in kaart te kunnen brengen, maakte de dienst van het kadaster in de jaren '40 van de negentiende eeuw gedetailleerde overzichten van de kwaliteit van de wegen, van de huizen, van de werkgelegenheid, van de opbrengst van de gronden, van de waterhuishouding, enzovoort, voor elke gemeente in Limburg.

Eén van de eerste taken daarbij was het vaststellen van de gemeentegrenzen. Men wilde de gemeentegrenzen immers laten samenvallen met perceelsgrenzen, om te voorkomen dat de delen van een bepaald perceel aan twee verschillende aanslagvoeten belast zouden worden. Men deed dat door samen met enkele afgevaardigden van twee aangrenzende gemeenten – meestal de burgemeester en andere gemeenteraadsleden – de grenzen af te stappen. Waar een perceelsgrens de oude grens doorsneed, werd een nieuwe grens rondom de percelen in kwestie vastgelegd. Op dit plan van de grens van Millen en Val-Meer is zo te zien hoe men aan de noordzijde een aantal percelen in hun geheel bij Millen rekent, zodat er een inham in het grondgebied van

Croquis visuel
 de la limite de
 Millon avec l'abbé
 (Viz 2 du procès verbal (art 1er à la fin.)

Fait & signé par moi géomètre
 susdésigné, & après lecture & ratification
 de part & d'autre.
 A Millon, le 30 juin 1841
(Signature)

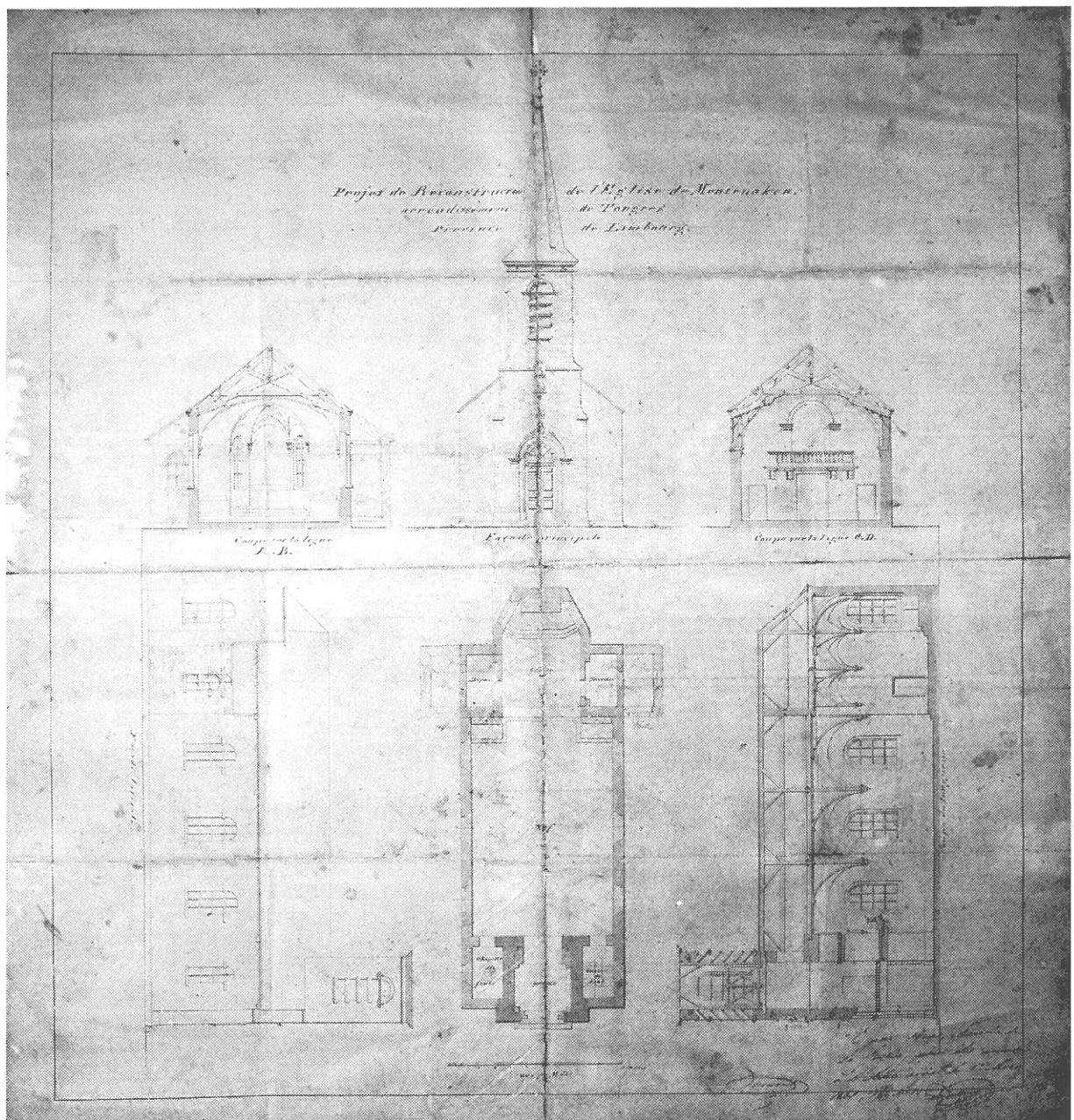
Carte g^éo. de l'Etat de l'Alsace & de l'Alsace.

Val-Meer ontstaat. In het midden wint Millen ook een stukje. In het zuiden wordt het verlies voor Val-Meer goedge maakt, en snijdt het grondgebied van Val-Meer een inham uit Millen.

Archief van het ministerie van financiën. Kadaster. Directie Limburg. Processen verbaal van afpaling, nr. 107.

17

Plan voor een nieuwe kerk in Montenaken, Vroenhoven, 1849.

38

De gemeente Vroenhoven ontstond in 1839, na de scheiding van de beide Limburgen, door de samenvoeging van de dorpen Montenaken en Heukelom. In 1849 werden de plannen gemaakt voor een nieuwe kerk in Montenaken. In 1850 werd de nieuwe kerk gebouwd. De oude kerk was een eenvoudige kerk met één beuk. De ingang bevond zich in de toren, en links en rechts van de toren werden de doopkapel en de trap naar het doksaal ingericht. Het hoofdaltaar stond aan het uiteinde van het koor, en voor in de kerk stonden twee zijaltaren. Via het koor kon men de sacristie en een bergplaats bereiken.

Omstreeks 1879 tekende de provinciale architect op dit plan in potlood vergrotingen van de sacristie en van de bergplaats. Die plannen werden echter niet uitgevoerd. De kerkraad koos in 1879 voor een veel grotere uitbreiding van de kerk, onder leiding van architect Stapper.

Bij de aanleg van het Albertkanaal moest de kerk, die op het traject van het kanaal lag, afgebroken worden. In 1936-1937 werd daarom de huidige neoromaanse kerk gebouwd, die bij het begin van de tweede wereldoorlog zwaar te lijden had van het oorlogsgeweld.

De tand des tijds heeft dit plan niet ontzien, en toen het in 2000 door de kerkfabriek van Vroenhoven in het Rijksarchief in bewaring gegeven werd, was het in uiterst slechte staat. Op initiatief en op kosten van GOGRI werd dit plan door een gespecialiseerd restauratieatelier hersteld.

Archief van de kerkfabriek van Vroenhoven, nr. 17.

18

Ledenregister van diverse broederschappen in de kerk van Vlijtingen, 19de eeuw (1864).

Het Werk van de Heilige Kindsheid

Dit schoone werk is in de parochie van Vlijtingen opgericht den 6 december van het jaer 1863. Op dezen dag, den tweeden zondag van den advent, was het vijftieng jaren dat het Genootschap tot Voortplanting van het Geloof alhier werd opgericht. Het was den zondag na het feest van den H. Franciscus Xaverius, en eene collecte ten gunsten van dit katholyke werk moest er gehouden worden. Ik, als herder eerst aangekomen, had deze gelegenheid waergenomen om het Genootschap ter Voortplanting van het Geloof aen te prijzen. Ik had terzelver tijd eenige woorden gezegd over het Werk van de Heilige Kindschheid, om te beproeven of het toegang onder het volk zoude vinden. In den namiddag bood zich reeds eene familie ten getalle van twaelf aen. 's Anderendaegs legde ik het werk wat nader uit in den Catechismus der Kinderen, en verschilligen boden zich aen om als ijveraers of ijveraerster het werk voort te zetten. Zoodat het van dien oogenblik bestond. Weldra verzocht ik de gewoone magt die aen de directeurs van dit werk vergund wordt, er werden nog medaliën en beeldjes gezonden, en den zondag naer het feest van Driekoningen 1864 werd den eersten mael den zegen der kinderen gegeven, en heb ik uitsluitend over dit werk gepredikt. De collecte had ik door twee kinderen laten doen, maer zij had zeer weinig opgebracht: de kinderen hadden zich niet goed van deze taek gekweten.

39

Het Werk van de Heilige Kindsheid

Dit schoone werk is in de parochie van Uylingen opgericht den
 6 December van het jaer 1863; op vreen dag, de Tweeden Lenten van
 den advent, was het vijf-entwintig jaer oud het Genootschap tot
 voortplanting van het geloof alhier werd opgericht; het was van zondag
 in het feest van den H. Franciscus Xavierius, in eene collectie ten-
 gunste van dit Katholiek werk moest en geboren worden. Het
 als Kinder eerst aangekomen, had alle gelegenheid waargenomen
 om het genootschap toe voortplanting van het geloof aan te spreken;
 dit had tevelen God eenige woorden gezegd over het Werk van de
 heilige Kindsheid, om te toproeven of het toegang onder het
 Volk Loude vinden. In den maandag vordt het werk een familie
 ten gelulle van twaelft aen; 3 anderen wegs leyde ik het werk
 wat nadereit in den Catechismus der Kinderen, en verweyden
 leden tehooren en als gewoens of gewaens het werk voort
 te zetten. Zoudt het van een oogubtel bestond; witten van
 deest ik de gewoens magt de aen de Directeurs van dit werk
 vergand word; en weeten my medelien en beleyde; geboren van
 den zondag van het feest van Deykoningen 1864 mede de eerste
 maect den Degen der Kinderen gegeven, en het ik uitstretend
 om dit werk gepreid. De collectie had ik van twee Kinderen
 later doen, maar by had een weinig oppbeingt de Kinderen
 hadden niet niet goed van die taek gekweten.

I^e Serie.

1 Elisabeth Heetogen	7 Evermarus Heetogen
2 Agatha Heetogen	8 Joannes Heetogen
3 Hieronimus Heetogen	9 Florentius Cleuren
4 Paulus Heetogen	10 Hiermannus Cleuren
5 Hendrick Heetogen	11 Mathys Cleuren
6 Mathys Heetogen	12 Leonard Cleuren

II Serie. indermetenister Margaretha Enaets

1 Margaretha Enaets	7 Wynandus Moersmans
2 Elisabeth Meesters	8 Elisabeth Moersmans
3 Anna Meesters	9 Barbara Loyens
4 Anna Jaarissen	10 Helena Moersmans
5 Melania Vanden Dyck	11 Joannes Enaets
6 Maria Van Herf	12 Anna Houten

Het Werk van de Heilige Kindsheid werd in de tweede helft van de negentiende eeuw in
 verschillende kerken in het bisdom Luik ingericht. De bedoeling ervan was door gebed en door

financiële steun hulp te bieden aan de geloofsverkondiging in het buitenland, wat later de missies genoemd werd.

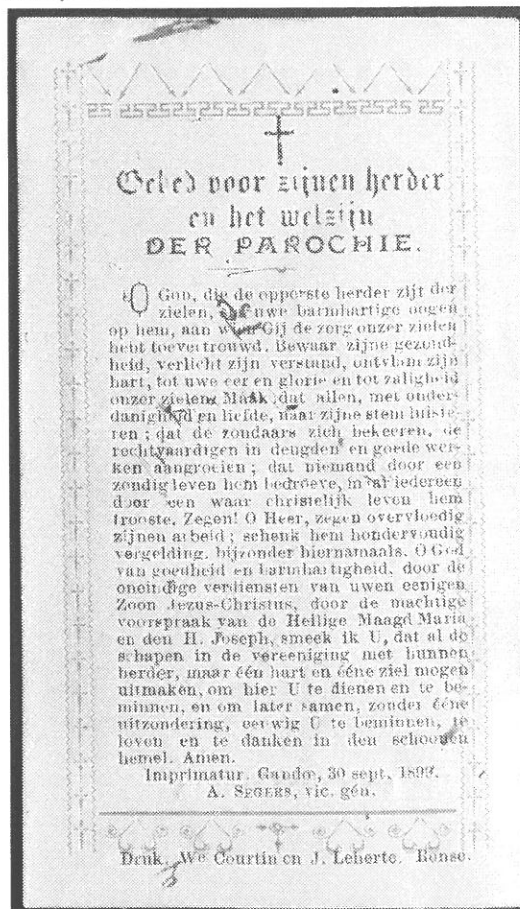
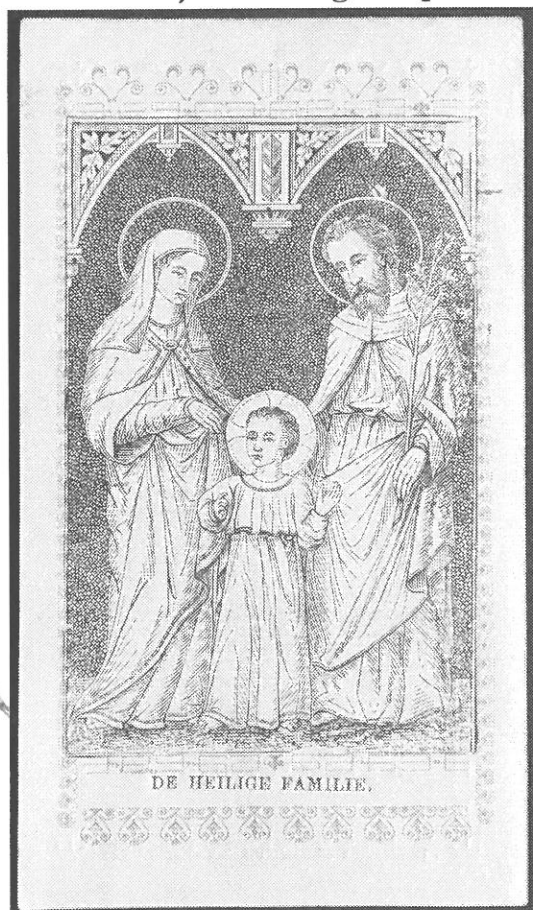
In zijn verslag over de oprichting van het Werk in Vlijtingen heeft de pastoor het ook over Franciscus Xaverius. Hij verwijst daarmee naar het zogenaamde Werk voor de Voortplanting van het Geloof in het binnenland, dat 25 jaren eerder opgericht was. De bedoeling daarvan was eveneens door gebed en door financiële hulp de goede pers te steunen, zodat boeken van katholieke inslag goedkoop verspreid konden worden. Ook katholieke scholen werden uit de fondsen van dit Werk ondersteund.

Het Werk van de Heilige Kindsheid had vooral in zijn beginjaren succes in Vlijtingen. In het eerste jaar al kon de pastoor zes series van elk 12 leden inschrijven. Elke serie stond onder leiding van een *inzamelaer* of *inzamelaerster*, die – de naam zegt het – de financiële steun door de leden moest coördineren.

Archief van de parochie Vlijtingen, nr. 8.

19

Gebedskaartje voor een goede parochieherder, 1899.

Gebed voor zijnen herder en het welzijn der parochie

O God, die de opperste herder zijt der zielen, sla uwe barmhartige oogen op hem, aan wien Gij de zorg onzer zielen hebt toevertrouwd. Bewaar zijne gezondheid, verlicht zijn verstand, ontvlam zijn hart, tot uwe eer en glorie en tot zaligheid onder zielen. Maak dat allen, met onderdanigheid en liefde, naar zijne stem luisteren; dat de zondaars zich bekeeren, de rechtvaardigen in deugden en goede werken aangroeien; dat niemand door een zondig leven hem bedroeve, maar iedereen door een waar christelijk leven hem trooste. Zegen! O Heer, zegen overvloedig zijnen arbeid; schenk hem hondervoudig vergelding, bijzonder hiernamaals. O God van goedheid en barmhartigheid, door de oneindige verdiensten van uwen eenigen Zoon Jezus-Christus, door de machtige voorspraak van de Heilige Maagd Maria en den H. Joseph, smee ik U, dat al de schapen in de vereeniging met hunnen herder, maar één hart en ééne ziel mogen uitmaken, en om later samen, zonder ééne uitzondering, eeuwig U te beminnen, te loven en te danken in den schoonen hemel. Amen.

Imprimatur. Gandoe, 30 sept. 1899.

A. SEGERS, vic. gén.

Druk. We Courtin en J. Leberte. Ronse.

De pastoor was de tussenpersoon tussen God en zijn parochianen. Hij kende zijn schapen door en door. Met name in de biecht, maar ook in ander pastoraal werk, werd hij dikwijls in vertrouwen genomen. Hij kende ieders zorgen en problemen, hun mogelijkheden en hun successen. Daardoor kon hij ook aangepaste zielenzorg bieden aan elke parochiaan. Niet alleen zielenzorg was zijn terrein. Wanneer situaties ergens uit de hand liepen in een gezin, of wanneer er in het dorp ruzie en onenigheid dreigde te ontstaan, was hij het die met gezag orde op zaken stelde.

In de ogen van zijn parochianen was een goede pastoor als een heilige. Meer dan wie dan ook had hij kennis van God en zijn heiligen, en van de weg die ook zondige mensen tot eeuwige gelukzaligheid kon brengen.

In die situatie leefde elke parochiaan mee met het lief en leed van de pastoor, en zijn welzijn was een zorg voor iedereen. Gebedskaartjes voor het welzijn van de parochieherder waren dan ook bijzonder populair. In dit gebed uit 1899 wordt gebeden voor de gezondheid en de wijsheid van de pastoor, maar ook opdat zijn parochianen het hem niet al te moeilijk zouden maken, en zich als één kudde achter hun herder zouden scharen.

Archief van de parochie Millen, nr. 29.

Brief van vicaris Simenon van het bisdom Luik, aan de pastoor van Vlijtingen, 1 augustus 1926.

Bisdom Luik 1 Augustus 1926.

1° Gy moogt en gy moet publiek van op den predikstoel verklaren dat het onmogelijk is tegelykertijd socialist en Katholiek te zijn - Het Socialismus bestrijdt den Godsdienst en de bewering dat het socialismus niet vijandig is jegens den Godsdienst is enkel een list om in Katholieke streken voet te winnen. De geestelike overheid heeft dikwijls reeds het Socialismus veroordeeld. Zie hierover den brief die jaren den eersten zondag van den Advent in de Kerken gelazen wordt. Zie hierover de strukturen van het Concilie van Mechelun (1920) n° 181, waar al de Bisschoppen van België over het Socialismus hetzelfde oordeel vellen -

2° Gy moogt en gy moet van op den predikstoel verklaren dat hij die het socialismus aenhangen of ondersteunen niet waardig zijn de heilige Sacramenten te ontvangen zoo lang zij dit blyven doen - In het toepassen van dit princip in den biechtstoel, moet gy te geleiden door de regels der Christelyke Ledenleer in oordeelen in hoever voor een bepaald persoon enkel het schappelyk ondersteunen der socialistische party kan verontschuldigt worden omdat het niet vrijwillig is.

Op bevel van Wyre Doorluchtige Hoogwaardigheid Monseigneur Ruben Bisschop van Luik,
de Secretaris,
W. Simenon.

Bisdom Luik 1 augustus 1926.

1° Gij moogt en gij moet publiek van op den preekstoel verklaren dat het onmogelijk is tegelijkertijd socialist en katholiek te zijn. Het socialisme bestrijdt den godsdienst en de bewering dat het socialisme niet vijandig is jegens den godsdienst is enkel een list om in katholieke streken voet te winnen. De geestelijke overheid heeft dikwijls reeds het socialisme veroordeeld. Zie hierover den brief die alle jaren den eersten zondag van den advent in de kerken gelezen wordt. Zie hierover de statuten van het Concilie van Mechelen (1920) n° 121, waar al de bisschoppen van België over het socialisme hetzelfde oordeel vellen.

2° Gij moogt en gij moet van op den preekstoel verklaren dat zij die het socialisme aanhangen of ondersteunen niet waardig zijn de heilige sacramenten te ontvangen zoo lang zij dit blijven doen. In het toepassen van dit princip in den biechtstoel, moet gij u geleiden door de regels der christelijke zedenleer en oordeelen in hoever voor een bepaald persoon enkel het stoffelijk ondersteunen der socialistische partij kan verontschuldigd worden omdat het niet vrijwillig is.

*Op bevel van Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid monseigneur Rutten, bisschop van Luik,
De secretaris,
W. Simenon.*

In de jaren '20 zag de pastoor van Vlijtingen zich geconfronteerd met het probleem dat een aantal van zijn parochianen zich aangesloten hadden bij de socialistische Werkliedenpartij. De regels waren duidelijk: voor de kerkelijke gezagsdragers stond het vast dat het socialisme de beperking van de invloed van de Kerk op de mensen nastreefde, en dus vijandig stond tegenover de katholieke pastoraal, het katholiek onderwijs en de katholieke zorgsector. Anderzijds waren er concrete parochianen, aangesloten bij de socialistische partij, al dan niet uit overtuiging, die geen conflict zagen tussen hun wil om het lot van de arbeiders te verbeteren en anderzijds de katholieke leer.

Een brief van monseigneur Simenon, secretaris van bisschop Rutten, over dit onderwerp moest de man over zijn twijfels heen helpen. Merk hoe niet alleen de taal, maar ook het krachtige geschrift van de geestelijke een indruk van zekerheid en standvastigheid verleent aan de inhoud van zijn brief. De pastoor mocht er geen twijfel over laten bestaan dat socialisme en catholicisme onvereenigbaar zijn. En de beste manier om dat te doen, is het bekend te maken van op de preekstoel. Bovendien moest hij zijn parochianen meedelen dat wie het socialisme steunde, niet tot de sacramenten toegelaten mocht worden.

Monseigneur Simenon begreep dat het voor een herder niet in alle omstandigheden doenlijk is om ongenueanceerd te blijven, als hij al de schapen van zijn kudde aan boord moet houden. De kanunnik liet daarom toe dat, terwijl van de preekstoel een onverkort en helder standpunt de wereld ingestuurd werd, er in de beslotenheid van de biechtstoel een zachtere taal gehanteerd werd. Zeker wie zich in een situatie bevond dat hij zich om den brode als socialist moest voordoen, moest in de biecht genuanceerd benaderd worden. Zolang de socialistische denkbeelden niet in de ziel van de biechteling doorgedrongen waren, mocht de hoop niet opgegeven worden, zo kan men tussen de regels lezen.

Archief van de parochie Vlijtingen, nr. 7.

Herinneringsprentjes aan de missie van 15 tot 29 juni 1958 in Riemst en Heukelom, 1958.

HERINNERING AAN DE H. MISSIE in het Mariajaar 1958 van 15 tot 29 juni gepredikt te RIEMST-HEUKELOM door de E.E. P.P. Passionisten ACHIEL en ALOYS

Door Maria's voorspraak bekwam de H. Missie voor ons allen overvloedige zegen van onze Vader in de hemel.

In Gods licht begrepen we weer duidelijker dat we op aarde vóór alles God moeten beminnen, door Zijn H. Wil te volbrengen, om zo het eeuwig geluk van de hemel te bekomen.

Door Gods genade alleen kunnen we aan onze goede voornemens getrouw blijven, steeds in Gods liefde leven en zalig worden.

Daarom zullen we :

- standvastige leden zijn van de Bonden van het H. Hart,
- regelmatig te biechten gaan,
- zo veelvuldig mogelijk Jezus, de bron van alle genaden, ontvangen in de H. Communie,
- dagelijks het Rozenhoedje bidden aan de huiselijke haard.

Door reine, sterke jeugd en krist'lijk huw'lijksleven, in liefde voor malkander en voor God bovenal, Zo zullen wij, gesterkt door Gods genade, streven Naar 't eeuwig loon des hemels, na 't aardse tranendal.

Gegroet, o Kruis, onze enige hoop.
Maria, Moeder van Smarten, bewaar ons.
H. Martinus, patroon van onze parochie, b. v. o.

Uw pastoor
M. THEUNISSEN

Tot in de jaren '50 werd in onze parochies geregeld, zo om de vijf tot tien jaren, de *missie* gepredikt. De missie was een periode van een tiental dagen, waarin twee gespecialiseerde paters met de hulp van de pastoor de gelovigen buitengewoon intensief bewerkten. Ruim op voorhand werd de missie aangekondigd, zodat met zich kon voorbereiden. Een gewetensonderzoek en het in herinnering brengen van de christelijke plichten, en natuurlijk de biecht, waren elementen van een goede voorbereiding.

Gedurende de periode van de missie werden dagelijks bijzondere erediensten opgedragen of werd er gepredikt. Sommige preken waren voor het hele dorp bestemd, en iedereen werd er verwacht. Andere waren op specifieke doelgroepen gericht: de moeders, de ongehuwde vrouwen, de huisvaders, de kinderen of de jonge mannen. Iedere groep werd benaderd vanuit zijn eigenheid, en met aandacht voor specifieke pastorale aandachtspunten.

Tijdens de missie konden de deelnemers op grote schaal aflaten verdienen, en de paters wisten meestal door te dringen tot in ieders ziel. Doordat zij niet alleen op de tekortkomingen van hun toehoorders wezen, maar ook de weg naar het heil aanduiden, kon de missie door de meeste deelnemers met een goed en opgelucht gevoel afgesloten worden. Het einde van de missie was altijd een bijzonder plechtstatig gebeuren, waarbij de parochie aan Onze-Lieve-Vrouw werd toegewijd, of waarbij een speciaal daarvoor vervaardigd missiekruis aan de muur van de kerk of in een speciaal daarvoor gebouwde kapel werd aangebracht, als blijvende herinnering aan de goede voornemens die ieder zich gemaakt had. Wanneer de missie gepredikt werd door redemptoristenpaters, dan werd de parochie nog al eens toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Gedurige Bijstand. In veel parochiekerken herinnert haar afbeelding nog aan dat gebeuren.

Er werden ook herinneringsprentjes uitgedeeld. Die werden meestal in het missaal gestoken, of op het nachtkastje gezet om de deelnemers blijvend te herinneren aan de weldaden van de missie, en om de voornaamste elementen beter te onthouden.

De tekst op de prentjes leert ons ook wat de voornaamste pastorale doelstellingen van de pastoor van Riemst in 1958 waren: een *reine, sterke jeugd en krist'lijk huw'lijksleven, liefde voor malkander en voor God bovenal*. De middelen om dat te bereiken waren de veelvuldige communie, bron van alle genade, het dagelijks bidden van het rozenhoedje in huiselijke kring, standvastig lidmaatschap van de Bond van het Heilig Hart en een regelmatige biecht.

Archief van de parochie Riemst, nr. 6

Inhoudstafel

Voorwoord, door Mark Vos, burgemeester	4
Inleiding ,archieven zitten vaak vol wijsheid, door Jan Peumans, voorzitter Vlaams Parlement en schepen bevoegd voor Heemkunde	5
Tentoongestelde documenten	
1 – Overeenkomst tussen de heer van Genoelselderen en de inwoners van de heerlijkheid, over herendiensten, 13 november 1431	6
2 – Oorkonde van de schepenen van Herderen, waarin zij verslag doen van de beslechting van een geschil over het bezit van landerijen, 16 augustus 1444	9
3 – Aanstellingsakte voor Alart Alartzons, tot meier in het cijnshof van Alden Biesen in Riemst, 8 oktober 1503	12
4 – Overlijdensbericht van Joannes Ludovicus van Elderen, bisschop en prins van Luik en heer van Genoelselderen, 1 februari 1694	14
5 – Akte van notaris Joannes Gerardus Weisheim van Maastricht, over de verkoop van de tiendrechten en van het leenhof en het cijnshof in Heukelom, van de heren van 's-Herenelderen aan de landcommanderij van Alden Biesen, 14 mei 1695	16
6 – Jaarkeuren van Zichen en Zussen, 10 januari 1703	19
7 – Cijnsinningsregister van het laathof van Sint-Lambertus in Membruggen, 1726-1793	21
8 – Kaart van het grensgebied tussen Genoelselderen en Mal, 1742	22
9 – Kaart van bezittingen van het kapittel van Onze-Lieve-Vrouw te Tongeren, in Genoelselderen, geruild met kanunnik de Borchgrave, circa 1753-1782	24
10 – Uittreksel uit het besluitenregister van het Sint-Martinuskapittel in Luik, 17 maart 1759, Opkanne	25
11 – Verpandingsakte van de heerlijkheden Herderen en Membruggen, 15 juli 1766	27
12 – Ordonnantie van bisschop Charles van Veldbruck met maatregelen tegen de verspreiding van veeziekten, 27 augustus 1768, Kanne	29
13 – Verzoekschrift aan de schepenen van Zichen en Zussen, en besluit van de schepenen, 9 februari 1769	31
14 – Attestatie van een roep op de daders, 8 augustus 1776, Membruggen	32
15 – <i>Status animarum</i> van de parochie Val-Meer, 19 ^{de} eeuw (1841)	35
16 – Plan van de gemeentegrens tussen Millen en Val-Meer, 1841	36
17 – Plan voor een nieuwe kerk in Montenaken, Vroenhoven, 1849	38
18 – Ledenregister van diverse broederschappen in de kerk van Vlijtingen, 19 ^{de} eeuw (1864) ..	39
19 – Gebedskaartje voor een goede parochieherder, 1899, Millen	41
20 – Brief van vicaris Simenon van het bisdom Luik, aan de pastoor van Vlijtingen, 1 augustus 1926	43
21 – Herinneringsprentjes aan de missie van 15 tot 29 juni 1958 in Riemst en Heukelom	45
Inhoudstafel	47